

2 AYLIK
DERGİ

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 7 CİLT : 7 SAYI : 39 MART - NİSAN 2024

3 Mart 1924

Öğretim Birliği Yasa Önerisinin Gerekçesi;

***“Bir millet bireyleri ancak bir eğitim görebilir,
iki türlü eğitim bir memlekette iki türlü insan yetiştirir.
Bu ise duygu ve düşünce birliğine ve dayanışma
amaçlarına tamamiyle aykırıdır. Aslında amaç
Ulus devleti oluşturmak ve eğitimde fırsat
eşitliğini sağlamaktır.”***

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT : 7 YIL : 7 SAYI : 39 MART-NİSAN 2024

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN:	İKİLEME(Türkçe Sözlüğün öteki yarısı)Nerde)	03-10
Doç.Dr. OKAN BABA	İÇ İSYANLAR	11-15
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	AKŞAM	16-18
NURAY GÖK AKSAMAZ	SUDAKİ MAVİ ZAMBAK	19-21
Prof.Dr. YILDIZ TÜMERDEM	DEĞERLİ ÖĞRENCİLERE ÇAĞRI	22
YILMAZ ÇONGAR	VİCTOR HUGO	24-33
HASAN AKARSU	Cüneyt Ayrıl'ın Paris Anıları PARİS BAMBAŞKA	34
HİKMET KURTER	BEN SPORCU DEĞİLİM	35-44

Ortaya çıkmıştır.

(1)

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

ULUSAL BURJUVAZİ

Bir yandan Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurmaya ve öte yandan bir ulus inşasına(yapılandırmasına) girişerek TÜRKİYE CUMHURİYETİ ULUS DEVLETİNİ kurmayı amaçlayan Başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere devrim kadrosu bu amacının önündeki tüm engelleri aşarak amacına ulaşmıştır. Devrim kadrosu Ulus devleti kurarken ulusal ekonominin sacayaklarından biri olarak ULUSAL BURJUVAZİYİ öngörmüştür. Buradaki en büyük sorun ise bu öngörünün batıdaki ulus devlet oluşumuyla temelden çelişmesidir. Baida ulus devletler kurulurken önce ulusal burjuvazi(kentsoylu) tarihsel süreç içinde oluşmuş ve ulus devlet bunların da desteğiyle kurulmuştur. Türkiye’de ise sorun ulusal bir burjuvazinin devlet eliyle oluşturulması zorunluluğudur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu yönde atabileceği tüm adımları atmasına karşın gelişen süreçte ULUSAL BİR BURJUVAZİYİ oluşturamadığı ortaya çıkmıştır.

Ulusal olması gereken burjuvazi içindeki azınlık sayılacak bir bölümü ayrı tutarsak büyük bir bölümünün uluslar arası sermayenin güdümünde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonucu Başta ABD olmak üzere emperyalist devletlerin iradelerine aykırı olarak Kıbrıs çıkarmasını gerçekleştiren CHP nin ve MSP nin ve onun Genel Başkanı rahmetli Necmettin Erbakan’ın başına gelmeyen kalmamıştır. Ve sonuç olarak Emperyalist devletlerin ve Türkiye burjuvazisinin(kentsoylusunun) az bir bölümünü ayırık tutarsak büyük bir bölümünün desteğiyle Kasım 2002 yılı seçimleri sonucu AKP önce hükümeti sonrada devletin temel organlarını belli bir zaman dilimi içinde ele geçirmiştir.

Anayasa Mahkemesince 2008 yılında laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu belirlenen bir partinin Genel Başkanı bugün Türkiye Cumhuriyetini tek adam yönetimiyle yönetmektedir.

(2)

CHP. 2023 seçimlerini değerlendirememiş ve kendi klasik seçmenine ters düşen bir seçim stratejisi ve uyguladığı taktiklerle yağ varken, şeker varken, ırmık varken, su varken, ateş varken helvayı yapamamış ve seçimi kaybetmiştir.

31 Mart 2024 tarihinde yapılacak seçimler bir yerel seçim olmasının çok ötesine geçen bir önem taşımaktadır. AKP den ve tek adam yönetiminin değişmesinden yana olan tüm seçmenlerin ve kanaat önderlerinin Cumhuriyet Halk Partisine destek olması gerekmektedir. Kişisel kırgınlıkların ve aday beğenmezliklerin bu seçimlerde yeri yoktur. Varsa bir hesabımız bunun yeri ve zamanı seçim sonrasıdır. CHP ye seçim yitirterek sonrasında başarı umanlar bilmeliler ki umutlarının nasıl gözlerinin önünde yok olduğunu göreceklerdir. ..

PERŞEMBE TOPLANTILARI SÜRÜYOR

Yeniden Türk Dili Dergisinin Perşembe Toplantıları aralıksız sürmektedir.

04 Ocak 2024 Perşembe günü konuğu Yılmaz Çongar'dı ve Victor Hugo'yu anlattı. 11 Ocak 2024 Perşembe günü konuğu Selahattin Bağdatlı Reşat Nuti Güntekin'i anlattı. 18 Ocak 2024 Perşembe günü Yusuf Çotuksöken: Yasaklamalar ve Yasaklanan sözcükler'i anlattı. 25 Ocak 2024 Perşembe günü Okan Baba Mondros'tan TBMM nin açılışına Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü anlattı.

01 Şubat 2024 Perşembe günü Prof.Dr. Timur Kocaoğlu Dil ve Dillere Sosyo Politik Bir Bakış'ı anlattı. 08 Şubat 2024 Perşembe günü Nuray Gök Aksamaz Değişen Dünyada Bilişsel boyutuyla Sanat. 15 Şubat 2024 Perşembe günü Aydan Ay İlhami Bekir Tez'i anlattı. 22 Şubat 2024 Perşembe günü Yusuf Çotuksöken Ziya Gökalp'in Türkçemizin Özleştirilmesi Konusundaki Görüşlerini anlattı. 29 Şubat 2024 Perşembe günü Prof.Dr.Ömer Demircan İKİLEME (Türkçe Sözlüğün Öteki Yarısı Nerede ?) yi anlattı.

Tüm Etkinlikler Barış Manço Kültür Merkezinde Perşembe günleri saat:15,30 da yapılmaktadır.

‘İKİLEME’ (Türkçe sözlüğün öteki yarısı) NEREDE? I

Ömer Demircan, (Prof. Dr., e.), yTDD, 27*ak.pak, Şubat 2024.

A. İkileme-dışı sözlüksel birimleme üst-işlemleri.

Türkçe sözlüksel birim üretim işlemlerinden *birincisi* ek ile ‘TÜRETME’dir. Taban sonuna eklendiği için Türkçe ekler birer sonektir. Türetme işlemi tabana bir anlam eklerken “tür”ünü de değiştirir: *düz*(niteleyici) +*-el* (düz ol-, sağlığa kavuş-) > *düzel-*, su (ad)+*-cu*(ilgili işi yapan)> *sucu*, *koş-*(eylem)+*-u*(ilgili eylem adı)> *koşu*.

Sözcük **vurgusunu** ekin vurgulu ya da vurgusuz oluşu belirler. Türetme eklerinin bir tek vurgusuz “-CÄ” (= olarak) dışında hepsi vurguludur. 25’i (vurgulu-vurgusuz,eş-biçimli + 10 tek-biçimli) 35 dolayında vurgusuz “dizim-eki” bulunur. Soneklemede birim vurgusu “**vurgu-alan-ek**”e geçer: **çek-**>**çekiş-**>**çekişti**>(çekişti-**ik**>) **çekiştik**>**çekiştikler** >**çekiştikleri**>(çekiştikleri-**in**)>**çekiştiklerin**>**çekiştiklerinden**. Tek-sözcük tabanlı sözel birime “**vurgusuz**” bir ek katılınca, vurgu ondan önceki hecededurup ilerlemez: **çekiş-** >**çekişmē-** **çekişmēdi**> (çekişti-**ik**>) **çekişmēdik**>**çekişmēdikler**>**çekişmēdikler**> (çekiştikleri-**in**) >**çekişmēdiklerin**>**çekişmēdiklerinden**,**çekişmēdiklerindēn**mī. Son soneklemede birime vurgusuz ikinci bir ek, örneğin “soru eki **mī**” katılınca birimin ondan önceki hecesi de vurgulanarak, vurgulu-hece sayısı ikiye çıkar.Dil açıklamalarında, (US Harvard R. Nash doktora tezinde bile) yanlış yapıldığı için yazdım.

Tek hece olarak sözcükleşmeyen yansıma kapalı-heceler /-ır, -ıl/ ekleriyle o sesleri çıkaran *öks, *püşk, *süp, ...” gibi eylemler türetir: “Süresiz” kimi yansıma ses dizileri bir sonekle doğrudan: *öks-ür*, *püşk-ür*, *fişk-ır*, *fırt-tır*, / *süp-ür*, ... gibi öznel birer eylem olurken, kimileri ile de, “*yansıma* heceye bağlanan ayırım ile eyleme geç-” gibi bir anlamla, bir ek alarak: ya “*yansıma sesi çıkaran*” anlamlı bir eylem üretilir: “*şır-la-*, *tık-la-*”, ya da, sese bağlı bir ayırım ile bir eyleme koşulur: *fır-la-*. Kimi süre eki almış yansımalar, /-da/ ekiyle “*yansıma-sesi üreten, süreli*” bireylem olur: **tıkır**>**tıkır-da-**, **şırıl**>**şırıl-da-**. Bağımsız **sözcüklemede** üçüncü hecede ikinci ek /-da/, /-tı/, /-ık/ eklerinden biridir: “*şırıl-da-şırıltı*, *tıkırda-/tıkırtı*, *şaldırda-/şaldırtı*, *fingirde-*, *kikir-ik*, *aksır-ık*, ...”

Yorumda /şambır, patır, kütür, paldır, tükür, püşkür, fişkır, şangır, tambır/tambur, ... gibi biçimlerden giderek, örneğin “-(Z)_{patlamalı} İZ_{tınılı}” patlamalı: “**b/p, d/t, g/k, c/ç, s,ş**” ünsüzlerini, tınılı da: **r/l** ünsüzlerini belirtir. O durumda, iki-heceli yansıma biçimlerden kök yapımı için “-(Z)İZ” biçimli hece, bir ek olarak kök heceden ayrılır: “*süpür* > *süp-ür*, *şam-bır*, *şap-ır*, *pat-ır*, *pal-dır*, *yak-ır*, *tan-gır*, *püs-kür*, *gıc-ır*, *ök-sür*, *hap-şır*, ...” da denebilir.

Sözlüksel birim üretim işlemlerinden ikincisi ‘**TAMLAMA**’dır; bir sözcük,ardından gelen bir başka sözcüğe taşıdığı niteliği ekler. Birim-içi konumlama “**niteleyici+nitelenen**” sırasını izler: *son+**soru***, *ev+**işi***, *sonver-*, *eval-*,*çokacı*, *çokuyu*-.Dizimde önce “*niteleyici*” sonra “*nitelenen*” gelir. Birim vurgusu nitelenen üzerine düşer: “**açık kapı**, **bebekodası**, **bebekgezdir**-, **açıkkonuş**-.Öğretimde “*eylem-tamlaması*” dışlanıp “*deyim*” olarak yanlış adlanır.

B. “İKİLEME” türleri, anamlama.

Sözlüksel-birim üretiminde “*üçüncü işlem*”**İKİLEME**’dir: bir sözcük işleve göre ya kendisiyle:“*göz.göz*, *göz.göze*, ...” gibi biçimlenerek, ya da anlam-ilişkili türdeş:“*göz.kulak*, *ağız.burun*, *başı.sonu*, *ardı.arkası*, ...” gibi ayrı bir sözcükle birleştirilip niteleyiciye dönüştürülür.

İkilemeler:

(a)çoğunlukla, %85 dolayında eylem niteler: “*göz.gözöl-*,*göz.gözegel-*, *başa.başbitir-*, *dura.durabozul-*, *açar.açmazsula-*, *cıvıl.cıvılöt-*, *ap.açıkgörün-*,*ağız.burun***kıvrır-**, *seve.seve* katıl-, *düşe.kalka* ilerle-, *sürüne sürüne* geç-,*sıkıl.mıkıl* dayan-, *kes.kes* bırak-, *oku.oku* anlat-...”. Ad niteleme %15 dolayındadır: *acı.acı biber-ler*, *dolap dolap giysi-ler*, *köy.köy yerleşim*, *ışıl.ışıl göz-ler*... . Doğrusu “*niteleyici*” işlevli ikileme,eylemi-niteleme / tamlama odaklı bir birimlemedir.Taban-sözcük hangi türden olursa olsun, sözlüksel bir birim olarak bütün ikilemeler “**niteleyici**” işlevli sözel-bağımlı birimler olarak üretilir. O nedenle, sözlüksel-birim olarak “**nitelenen-öge**” de ayrıç içinde yazılabilir: “*kıs.kıs* (gül-), *kıs.kıvrak* (yakala-). Bağlaşım özel olduğu, eylemi niteleyen ikilemeler ancak niteleme işlevine girince anlam somutlandığı için, yabancılar o ilişkileri her zaman doğru belirleyemez.

(b) Nitelemeişlevli ikileme yüklem-tabanı olursa özneyi niteler: “**Tepeler çıplak çıplak**(tır)”, “**Savaş alanından kaçan.kaçana**(dır)”.

(c.)**Eylem-ikileme**,yüklem tabanı işlevine ya ton-ayırımsız: “*Toplantıya katı↓**ılır**.katı↓**ılır***” (= katılır), ya da ton-ayırımlı olarakkoşulur: “*Toplantıya katı↑**ılır**.katı↓**ılır***” (= onu zorlayamayız).Üretilen ikilemeye ayrıca şu büyük-harfle yazılan karşıt ayırımlardan (1) seçilen ayırımlar eklenir.

(1) İkilemede ulamsal-ayrılar:

tek-ÇOK, tekil-YİNELENEN, olağan-ÜSTÜN, olumlu-OLUMSUZ, teknitilik-BENZERİ, tam-DEĞİŞEN, olağan-TERSİ, gerçek-OLASI, süresiz-SÜRELİ, ayrı-BİTİŞİK, bağımsız-BAGIMLI, sıralı-DÜZENSİZ, ayrı-BİRLİKTE, belirli-BELİRSİZ, olağan-BİRDEN, sıradan-BİRİCİK, ölçüsüz-ÖLÇÜLÜ, olağan-DİRETEN, olanaklı-OLANAKSIZ, tek-EŞLEMELİ, eş-AYRI işlev,... . Eylem-ikileme'den yükleme en az üç ayrı tonlama (2:C.19) ile üç ayrı yargı yüklenir.

(2)

İkileme biçimleme türleri.

“İkileme + nitelenen birim türü” (ad / eylem), nitelenensiz yüklem tabanı			
A. PEKİŞTİRMESİZ, taban türü ayırmayan±ses-değişimli ikilemeler:			
İkilenen türü	Niteleyici	Ad	Eylem
1. Eş biçimli, dizimeksiz	boş.boş (evler) boş.boş (otur-)	- ev.ev (ara-)	- pişir.pişir (ye)
2. Ayrı sözcükle Dizimeksiz	Tatsız.tuzsuz (yemekler) er.geç (öde-r)	- göz.kulak (ol-)	yap.boz (tahtası) vur.kaç (-)
3. dizim-ekli	yan.yana (evler) boşu.boşuna (bekle-)	- baş.başa (ver-)	- yaza.yaza (bitir-)
4. Eşbiçimli, iki Ekli	dikine.dikine sütunlar dikine.dikine (koy-)	başına.başına (vur-)	yapar.yapar (satar-)
5. -M’li ikileme	eğri.meğri (sözler) eğri.meğri (al-)	balık.malık (havuzu) balık.malık (tut-)	- gel.mel (de-)
6. Ayrı biçimli ikileyici	ters türs (işler) azçok (bil-)	çul.çaput (giy-)	- kır.dök (-)
Nitelenene göre:	6 ad / 6 eylem	1 ad / 6 eylem	1ad / 6 eylem
B. PEKİŞTİRMELİ, tür ayıranses-değişimli, bitişik/aralı ikilemeler			
7. Kökson ünsüz değişimli ikileme	up.uzun (etek), düm.düz (et-)	- -	- -
8. Sesel pekiştirme	Foş.şa.dan (fişkar-)	-	-
9. Vurgusuz ekli pekiştirme	boş DÁ boş (diye diret-) yan Mİ yan	para DÁpara (diye...) paraMİpara	al DÁ al (diye...) alır Mİ alır
10. İlgeçli pekiştirme	-	aDÁM gibi adam (ol-)	-
11.İki ekli pekiştirme	güzelİN.güzeli (bayan)	-	-
12. Eylem- pekiştirme	? gıdım.gıdım(ver-)	sürüm.sürüm (sürün-)	? çak-.çak- (bitir-)
13. İkil vurgusuz ekli eşleme	-	Umut da Öze de Sana ev mi ev mi!	... kaldı da uyudu da
14. Vurgulu bağlaç	-	Ya/ne/gerek Umut ...ya/ne/gerekse Özge ...	- Ya gider ya gider!
15. Vurgulu ikil-ek	-	Gel-me-mez-lik (etme-)	Ver-se ver-se on L.
16. Edimsel tezlik, kolaylık	-	-	Ver-i.ver-i-ver, sor-u.sor-u.ver, al-ı.al-ı-ver-
17. Ünsüz ikileme+	-	-	Yaş-şaaa!
18. Ton-ayırımsız pekiştirme	Giysileri es↓kidir es↓ki!	... sonu yı↓kımdır yı↓kımlı!	Artık gi↓der gi↓der!
19. Yükleme + ton	Ye↑ni.ye↑ni! (yeni değil)	-	↓Alma↑dı.↓almadı (aldı)
C. TON AYRIMLI karşıtlık			
20. Ton-ayrımli	(i)ge↓lir.ge↓lir = gelir, // (İçerisi) ↓boş.↓boş (boş),... .(ii) ge↑lir.ge↑lir = gelmez, // ↑boş.↑boş (boş değil),... . (iii) ge↑lir + ge↓lir = karar kendinin, karışamayız, // ↑boş+↓boş (boşsa boş, olsun)		
21. Bağlam-ikileyenikileme:	yalan.dolan, düşün.taşın, tuz.buz, kör.topal, kaç.göç, düşe.kalka,göz.kulak, toz.toprak, *ak.pak,		
Nitelenene göre:	2 ad / 3 eylem / 3 yüklem	0 ad / 6 eylem / 3 yüklem	0 ad / 3eylem / 6yüklem
Toplam:	8 ad / 9 eylem / 3 yüklem	1 ad / 12 eylem / 3yüklem	1 ad / 3eylem / 6yüklem
TOPLAM: niteleneni ad= 9, niteleni eylem: =24, eylem tabanlı yüklem ikileme: = 12 + nitelenen tabanlı: 12.			

SONUÇ: Nitelenen türe göre toplam: 10 ad/36 eylem, +yüklem-tabanı eylem-ikileme. Demek ki İKİLEME “EYLEM-ağırlıklı biçimlenip işlenmiş bir sözlüksel-birim üretimidir. Yorumlar-ken, sözlüksel birimlerin söze girişte işlev-eki aldıkları, o biçimle sözdizimsel bir birime dönüş-tükleri, sessiz ek /-Ø/in de (özne, ... işlevleyen) bir ek olduğu unutulmamalı.

“Türkçe Sözlük”ü üç-dört kez tarama sonucu 924 tek-heceli, yansıma /süp/’ten /süp-ür/ gibi bir ek ile sözcükleşen iki-heceli 788 öztürkçe “kök” buldum. Sözlüksel her üst-işleme bağlı 12-15, toplam 40 dolayında alt-işlem uygulanıyor. O işlemleri Türkçe kökler ile türevlere uyguladım, beyindeki olası Türkçe sözlüksel birim sayıları en az: **168.222 türev, 1.830.857ikileme, 75.726.587.459 tamlama** çıktı.¹Türev, ikileme sayıları, gerçek varsılığın yarısı dolayındadır.İkileme sayısına ayrıca: **ikilemeli-tamlama, tonsuz ikileme-tabanlı** (eylem, niteleyici-tabanlı yüklem) ton-ayrımli (eylem-tabanlı)

yüklem birimlemeleri de eklenmeli. Her okur dipnot (1)'de verilen yazılardaki işlemleri uygulayarak kendi sayılarını bulabilir.

Nerden bakılırsa bakılsın, şu aşamada “**ikileme**” işlemi, çoğunluğu eylem-bağımlı, yüklem-bağımlı sözlüksel birimler üretir. İkileme ile nitelenen (“küçük.küçük evler” gibi) **9** ayrı tür “**ad-tamlaması**”na karşılık, **24** tür **eylem-tamlaması** (tıpış tıpışgel-, sık.sık/ döner.dönmezara-, koşa.koşagel-, ...): **12** tür **eylem-tabanlı yüklem** (olum-lu: $ve\downarrow rir.ve\downarrow rir$, $ver\downarrow miş.ver\downarrow miş$; olumsuz: $ve\uparrow rir.ve\uparrow rir$ = vermez, $ver\uparrow miş$. $ver\uparrow miş$ = vememiş, ...), + **12** tür **sıfat/zarf tabanlı yüklem** ikileme (olumlu: “gözleri $pı\downarrow rıl.pı\downarrow rıl$ -dır”, ters-anlamli: “ $cö\uparrow mert$. $cö\uparrow mert$, $ev\uparrow de.ev\uparrow de$ ”) olmak üzere **24** tür ikilemeli yüklem biçimlenebilir. İkileme ile ad-tamlamaları $9/57=\%16$, ikilemeli-eylem-tamlamaları $0,42 +$ ikilemeli yüklem $0,42 =\%84$ oranında çıkıyor.

Türkçe “**ikileme-işlemi**” üzerine o kadar çok “uydurma-açıklama” yapılmış ki, *inana-aldana*, en sonunda *akla-karayı* ayıra-ayıra gerçeğe ulaştığımı düşünüyorum. “**İKİLEME, Türkçe bir sözlüksel-birimleme işlemidir. Sözdizimselbir içerik, (a) ikilenip niteleyiciye dönüşen sözlüksel ikili bir birime aktarılır, (b) ya da yüklem-tabanı işlevine koşulu.**

Doğrusu, *ikileme ayrıca birimsel bir kısaltma işlemi sayılır*. Türkçe sözlüksel birimlemede üç ayrı kısaltma işlemi kullanılır: (i) **Öbek**’ten **sözcük**’e: “*Ateşe karşı dönerek pişen et kebabı*” > “*dönerek pişen kebab*” > **dönerkebab** > **döner**. (ii) **Tümcecik**’ten **bileşik-sözcük**’e: “*Çiçek, hanım eline benzer*” > *hanım eli gibi çiçek*” > **hanımelî**. (iii) **Sözel içerik**’ten **ikileme**’ye: *Dadaloğlu*’ndan: “*Çıktım Kozan’ın dağına / Kar’ı*” **dizleyi.dizleyi** / *Yarelerim* , **göz.gözoldu** / *Cerrah gözleyi gözleyi, ...*” içindeki ‘**dizleyi.dizleyi**’ ikilemesi “**karkaplı dağa diz üstündetırmanarak**” > “**dizleyi.dizleyi**”, “**göz.göz**” ise: “*yarelerimgöz gibi şişerek bedenime yayıldı*” > “**göz.göz**” gibi sözlüksel birer ikilemeye dönüşür. O işlemlerde: *işlevsiz kalan birimler dışlanır/ düşer*; dönüşen-birim anlamı, yeni biçimlenen sözlüksel-birime aktarılır.

C. “Osmanlı dönemi”nde ikileme.

Bir ön sonuç çıkarmak gerekirse, Türkçe köklere dayalı olarak hesaplanan üç sözlüksel birimleme türünden biri olan **İKİLEME** ile olası birimleme sayısı **1.830.857** çıkıyor. Onlara ikileme türü niteleyici birimler ile üretilebilen “**niteleyicisi bir ikileme olan (göz.gözöl- gibi) eylem-tamlama**” olası sayıları, ayrıca “niteleme işlevli yüklem-tabanlar”, eylem ikilemeli yüklem-tabanları, ton-aayrılmış ikilemeli yüklem tabanları da katılırsa, dışlanan ikilemeli olası sözlüksel birimler beyindeki sözlüğün yarısına ulaşır.

Ezgisel-duyarlı ikileme üretimi üzerine, her üç işlem birlikte kullanılıp sözlüksel seçim incelikleri evrildikten sonra daha tutarlı yorum yapılabilir. İkileme **%85eylem, yüklem** öncelikli olduğu için, sözlükten, yazınsal üretimden dışlanması anlatımı olumsuz etkiler. Tek-tabanlı türevlerden ikilemele-re, niteleyicisi ikileme olan eylem-tamlamaları, yüklemlemeler eklenirse (3,4), dilim varmı-yorsa da, acaba, bugüne değin Türkçe sözlüksel işlemlerin ancak yarısı ile mi yazınsal-üretim yaptırılmış?²

(3) Sözcük türlerine göre ikilemeler ile olası yarı sayıları.

TÜRKÇE sözlüksel-birimleme: İKİLEME işlemleri³		
EYLEM ile ikileme toplamı: 125.187		
1	Eylem ile çatısal + “ <u>Yansıma-hece+ek</u> ” sözcük ile	<i>Bak.bak, baka.baka/ bakış.bakış / bakın.bakın</i> /Eylemleşen ad + niteleyiciler ile:(70 x 924=) Toplam 64.680 . + <i>süpür.süpür, süpür.süpürme, süpüre.süpüre, ...</i> : (186x70=)Toplam 13.020 ,
2	“ <u>Yansıma-hece+ek</u> ” sözcük ile	çekik.çekik, çekik.mekik, çekik de çekik, çekik mi çekik : (13 tür x 247 eylem = 3.211 türev x 4 =) Toplam 12.844* .
3	Eylem ile çatıdışı türevler + ikileme	<i>düş-ü.düş-ü-ver, düşürü, düşürtü, düşürttürü, ...</i> (924 +186 =) 1.110x 5 çatı biçimi =) Toplam 5.550* .
4	Eylem - vurgusuz, “-ver” eki ile	[<i>sürüm sürüm</i>] sürün- , <i>tir.tir (titre-), tırım.tırım (ara-)</i> (247 + iki-heceli eylem 186 =) Toplam 433 .
5	<i>Pekiştirme</i> : “ikileme”+ eylem”	<i>gelse gelse, yapsa.yapsa, ver-me-mez-lik (et-)</i> : (6 çatı x 2 tür = 12 x 1.110 =)Toplam 13.320*
6	Ek-ikilemesi: <i>gel-me-mez-lik</i> ,	($\downarrow$ = <i>düşüş</i> , $\uparrow$ = <i>çıkış</i> , $\rightarrow$ = <i>düz</i>), <i>olur=></i> , (<i>arastır=/bir-ses-aralı+=</i> : ($\downarrow$ git>) $\downarrow$ git + $\downarrow$ git (=git), gitgit (=gitme), $\downarrow$ gitme $\downarrow$ + $\downarrow$ gitme (=gitme), $\downarrow$ gitme $\downarrow$ gitme(=git). gitgitme (fark etmez), $\downarrow$ git $\uparrow$ me $\downarrow$ git $\uparrow$ me (şimdi gitmeye kalk). 6 x 924 = 5.544 . (+) (8x924 =) 7.392 . “ <u>Yansıma-hece +ek</u> ”: <i>süpür-, çağır-, kıvrır-</i> gibi eylem-leri ile(186x6 =) 1.116 + (186x8= 1.288=) 2.404 = Toplam 15.340
AD ile ikileme toplam 1.118.680		
7	Yüklem ikileme+TON ayrımı + “ <u>Yansıma-hece+ek</u> ” sözcük ile:	<i>ev.ev, ev.mev, ev.bark, evi.ev, evse.ev, eve.ev, ...</i> = 23 tür ikileme te <i>heceli ad sayısı</i> 590 = 13.570 .Soneklemeli toplam türev

		sayısıile:23 x 46.200 = Toplam 1.062.600e. + 462 (<i>çapa, düdük, çakıl</i>) gibi ad: <i>çapa çapaya, çapa mapa, çapası çapa, ... : 10 x 462 = Toplam 4.620.</i>
8	Pekiştirme: ilgeçli ikileme	[<i>buz gibi</i>]ev, ↓ev gibi ev , ↓ev ↑de ↓ev, ev mi ev, ...:(1052 x ?5 =) Toplam 5.260.
9	Pekiştirme	ayı nın ayı sı, deli-deli-si: <i>ad+ ad:</i> Toplam 46.200
NİTELEYİCİ İLE TOPLAM 586.990		
10	Tek-heceli niteleyici kök + dönüşmüş öteki türler + + <i>Yansıma hece +ek</i> ten	<i>dik.dik, dimdik, dik.mik, diki.dikine, dik mi dik, ...:</i> 15 tür x 33.656 = Toplam 504.840. + “ <i>Yansıma hece + ek</i> ” ile oluşan iki-heceli “ ağır, cüce, iri ” gibiniteleyicilerle: <i>çılğın.çılğın, çılğın.çılğına, çılğına çılğın, çılğın mı çılğın, ... :15 x 140 = Toplam 2.100.</i>
11	Yansıma taban+süre	<i>şır.şır, şırıl.şırıl, tıkar da tıkar, fıkır.fıkır, harıl gürül, ... : (550 x 3=)Toplam 1.650.*</i>
12	Pekiştirme	tor.top, güp.güzel, yapa.yalnız, 44.744.
13	<i>Seçici-nitelik pekiştirme</i>	<i>güzel-in güzel-i (bayan), acının acısı, sıkının sıkısı: 44.744</i>
14	Seçici niteliği ikili pekiştirme + yineleme:	<i>Kaybdenler biriyimserbir iyimser!</i>
Toplam olası ikileme: 125.187eylem + 1.118.680 ad + 586.990 niteleyici = 1.830.857		

Kuşkusuz, burada (3) ulaşılan olası toplam sayı, olabilenin altındadır. Kesin sayıya ancak uzun süreli bir kurul çalışması ile ulaşılabilir. Ne var ki, neresinden bakılırsa bakılsın, olası ikileme varsılığı milyonun çok üzerindedir. Öyle bir dilsel, sözel, *civil-civil* anlatım işleminin Osmanlı medresesi aracılığı, dışgüdüm ile sözdışı, yazındışı bırakılması: *düşünsel gelişim, yazınsal üretim, dilsel evrim* açısından bağışlanabilir bir engelleme olamaz. İkileme işlemine Türkçe “kök”ler ile, “kök/türev + ek” birleşimiyle oluşan bütün tek-tabanlı sözcükler girer. Herkes kendi bakış açısına göre, kendi örnekleriyle kendi sayılarını kullanarak hesap yapabilir.⁴ (3) içindeki ikileme sayılarını özellikle “*eylem/ad/niteleyici*” türü sözcük sayısı ile çarparak, Türkçe konuşan bireye sunulan olası “ikileme” sayıları bulunabilir. **İKİLEMELER TÜRKÇE-SÖZLÜĞÜN YARISINI OLUŞTURUR.**

(4)

İkileme’nin dışlanması

SÖZLÜKSEL birimler → (924 tek+788 iki heceli kök)		Anlatımda kullanılanlar:			Dışlananlar:
		KÖK: <i>çak-, süpür-</i>	SÖZCÜK: Kök+sonek: yaz+ı > yazı	TAMlama: nite- leyici sözcük + nitelenen sözcük	İKİLEMELER: taban+eş (tür, biçim, anlamlı) birim: kıs.kıs,
Sözlüksel işlemler: <i>türet-me, tamlama, ikileme</i> →		924+788	168.222	28.298.641.284	1.830.857
Tamlamada Niteleyici:		<i>Sarı.sarıayvalar, köy.köysay-:</i>			210.612.720.260
Niteleyici tabanlı yüklem		<i>Evler yıkık.yıkıktır, Yerleşim çadır.çadırdır</i>			1.705.670
Eylem-tabanlı YÜKLEM→	Ton-ayrimsız	... okudu.okudu			59.920
	Ton ayrımlı	<i>Yarına kadaröde↑diöde↓di, yoksa dava açılır.</i>			179.760

“Doğrusu, “İkinci-Yeni” şairleri, *Dağlarca*, “ikileme” işlemini güneşe serip.serip ilgiyi yoğunlaştı-
rabilirlerdi, olmadı. 1950-1960 döneminde “*bir öztürkçeciden daha öztürkçeci*” davrandığını belirten *Leylâ Erbil*’in “*Hallaç*” (H) öyküleri ile öteki yapıtlarından derlenmiş *ikinciyeysel* şu ikileme örnek-
leri (6) verilebilir. Orada da, ikileme tam anlaşılmamış olarak İkinciyeysel dile-bakışına vurulmuş
izle-nimi veriyor.

(5) L. Erbil ikilemelerinden:

H34 *tike tike* (*parça, lokma, dilim*) *yanmışlık*, H44 *kaçmak kaçmak* *yalnızlığın sakırtısı*, H44 *sıkım sıkım* ADL H44 *çekinsi çekinsi* (*belle-*), H44 **yeniden yeniden* (*dön-*), H44 *vizeli vizeli* alkodu, H49 *büksüle büksüle çık-*, H67 *yüzü pazen pazen*, H69 *güzelleşe güzelleşe* döverdi oonu kadın, C66 *hoh kahkahalar*, TBK83 *çaldığı gıygıylar*, TBK85 *şasıqtır şasıq*, KG269 *dostça patpatladı omzunu*, H46 *çın çın uç...* 98 *seksek, kımıl kımıl...* KG246 “*Hırp hırp* “ *diye sesler çıkar*, KG258 *piposunun çıkardığı “pos pos”lar posla-*, H31: *Hih hih A B C ve sessiz ve seslilerle ... hadi başla deseler...* .
Örneklerde tek alt-işlem (eşbiçimle ikileme) kullanılmış.

‘İKİLEME’(Türkçe sözlüğün öteki yarısı)NEREDE? II

Ömer Demircan, (Prof. Dr., e.), yTDD, 23 Şubat 2024.

Ç. İki↑le-iki↑le!(= iki↓leme!)

Uygulığın evriminde, özellikle İÖ. 1250’den, Fenike’de başlatılan ilk ABC, Arapçada yazılması gerekmeyen üç ünlü /a,u,i/ bulunduğu için, “Ünsüz-ABC’si”olarak işgalci gücün egemenlik araçları arasına “dil” ile birlikte tek-tanrılı, evrensel-dine eklenir. “Tekel-din, dil, değişmez ABC”egemenlik aracı olur. Öteki diller (1928’e değin Türkçe de) halkın “sözlü-iletişim-aracı” olarak kala.kalır.

Gelişmesi, türlü biçimlerde: en güçlü, yaygın, etkili olanı da “yönetim, eğitim, yazılı ortak iletişim” aracı yapılmayarak engellenir. Öyle düşünülürse, Osmanlı İmparatorluğu daha başta bir “devşirme/dönme” gündüz Müslüman, gece Hristiyan görevliler yönetimine dönüşür. O yasaklar Batı’nın Orien-talist (1312-) etkisiyle seçilerek başlamış olabilir. Rumların (1622-), Ermenilerin (1567-), Musevilerin (1512-) matbaaları olmasına karşın, Türkçe yayın için bir matbaanın 1727’de kurulabilmesi ancak buna benzer bir yoruma dayanabilir (Adıvar. 1939: 1449-150, Demircan 1988: 39-). II. Beyazıt izni (1481) “Türkçe, ya da Arapça eserler basılmamak koşuluyla verilmiş”, yasak 1727 değin sürmüş. İlk gazete “Takvim-i Vekayi” 1831’de “resmî-gazete” olarak yayınlanmaya başlamış.

İkilemeler, bugün beynimizdeki Türkçe olası sözlüksel birimlemenin neredeyse yarısını oluşturur (3). Ancak, Osmanlı döneminde üretilip dayatılan olumsuz, yanlış açıklamalar, Türkçenin yönetim, eğitim, yazınsal üretim dışında tutulması yüzünden, gerek şairler gerekse yazarlardan çoğunun, “ikileme” türü sözlüksel birimleri gereğince kullanmaları engellenmiş, yazılı anlatımda sayfa, şiir başına çoğunlukla 0-3, az sayıda 4 dolayında ikileme kullanılır bir anlatım biçimlenmiştir. Öyleyse, yazınsal metinlerde dengeli bir oran sağlanması için, ikileme işlemi, yazınsal anlatımdaki yeri, etkisi doğru öğretilmelidir.⁵Yazınsal alanlarda ikileme-dışlayanaşağıdaki dört yanıştan üçü Türkçe “ikileme”ye karşı, dördüncüsü ise, “niteleyici” işleviyle bağlandığı “eylem”lere karşı uydurularak, aşırı-genellemeyle yasaklara dönüşmüş.O yorum, Yalçın Küçük’ün aşağıdaki yorumuyla da desteklenir.

YalçınKüçük(-1978): “Türk aydını TERCÜME ODASI’nda (1832-) doğar, öğrenmeye yabancı dilden başlar, kendisini yabancı kaynaklardan öğrenir, ...” der,⁶ doğrudur. Osmanlı “yerden göğe küp dizeler” tekerlemesini söylemiş, eğitim alabilen seçkin gençler Batılıların ürettiği bilgisel-düşünsel içeriği önce Osmanlıca, daha sonra Türkçe yarım sözlükle öğrenmek zorunda kalmışlar, 1918’de Batılılar “alttan bir küpü çekince”, Osmanlı “gümbürtüyüseyreylemiştir.”

Osmanlı çağdışı eğitim uygulaması 1928’de Mustafa Kemal Atatürk’ün başlattığı “1928 Harf Devrimi” ile başlattığı “ulusal-devlet” devrimiyle değişse de, 1933 Üniversite Reformu sırasında üniversiteye sızan kimi orientalist sömürü ajanları, o güne değin şairleri, yazarları, hepimizi, yalnızca halkın ürettiği ikilemelerle yetinerek, yalnızca o ikilemesiz kemikleşmiş sözel üretime bağlar, o güdümlenme ile düşe-kalka bugünlere gelir!

Okuduğum metinlere göre Çince dışında ne Fransızca’da ne öteki yabancı dillerde ikileme olmayıp, o dillerde ikilemeli anlamlama yerine:“önekleme, çekim, ilgili sözcükler, dizimsel işlemler ilgeçli öbekle ardıl niteleme, ...” işlemleri kullanılır; ancak, aydınlaşan-Türkler onun ayrımına varamayıpsözel üretimde sözlüksel yalnızca iki: “türetme” ile “(ikilemesiz) tamlama” işlemleriyle kala.kalırlar. Türkçe-ikileme’, yani Türkç-sözlüğün yarısı ussal işleme düşünsel iletişim dışına sürülür. Yazar-ların Türkçe sözel üretimleri, Fransızca içerikle ikilemesiz bir sözel-üretime çakılır. Engelleyici yanlış yorumlar (6) şöyledir (* = yanlış).

(6) Sözlüksel ikileme işlemlerini engelleyen uydurmalar:

- (1) “*İkilemeler “kelime tekrarı”dır” (< söze, önemsenecek bir anlam ayrılığı eklemeyiz). (ikileme ile sözlüksel birim tür değiştirir, öyleyse “tekrar değildir.)
- (2) “*Türkçe “*söz başında /m-/ fonemibulunmaz”, öyle sözcüklere /m/ ile ikileme uygulanmaz. Onlara ikileme “gibi, türü, falan” ile uygulanabilir. İkileyeni sözcük kabul etmeyen o kısıtlama ile /m/li ikilemeler doğru okunamaz.
- (3) “*Yansımalar, ikilemeler sözcük değildir” (< yazılı metinde ikilemeler, yansımalar bulunmaz). Oysa Türkçe kökler yansımalarla dayanır. Kural son derece kesindir. Tek-hece olarak anılan koşulmayanlar Türkçe bir sonek ile iki heceli olarak sözcükleşir: /süp/ >süpür.
- (4). Eylem-tamlaması: boş konuş, ev al-, çekip git-, tir tir titre-, ... dilbilgisi dışı bırakılır. Eylemler , eylem tamlamaları yok sayılarak, yardımcı/yarı-yardımcı eylem uydurmaları ile eylemler sözlük dizininde kaybedilir. ...

DÖRT uydurma kuralla, miyarlarca sözlüksel birim sözel anlatıma evrim dışına atılır.

- c. Kökler üzerine **M. Ergin**: (1962: 104, 108): “*fiil kökleri kullanılma sahasına tek başlarına çıkamazlar. “... Yani fiil kökü kelime köküdür, fakat kelime değildir,” ancak sonlarına ek almak ve bir isim gövdesi haline gelmek suretiyle kullanılma sahasına çıkarlar: “bil-mek, yap-mak” gibi,*” der. **T. Banguoğlu** Türkçede “*yardımcı / *yarı-yardımcı eylemler bulunduğunu ileri sürer. Hiç aslı yok.
- ç. “**Türk cümlesi yüklemle biter**” genellemesi “**devrik**” tümceyi yazılı anlatım dışı bırakır. O zaman ikileme ile yaratılan ezgisel akış da engellenir.
- d. -sAl ekinin Fransızca’dan alındığı ileri sürülür. Köklerle üretilen **AD:57.356** olduğuna göre, en az o sayıda Türkçe -sAl ekli türev sözlük dışı kalmış!

1. ‘İKİLEME’nin “kelime *tekrarı” ile hiçbir ilgisi yoktur.

İkileme işlemi bugüne değin bir tür “*kelime-tekrarı” sanılmış, en azından 100 yıl süreyle ‘yanlış’ tanıtılmıştır. **Sözlüksel tür-değiştiren “İKİLEME” işlemi bir “tekrar” sayılamaz!** Çünkü, “tekrar”: bir “eştir, eşişlevli, düşümlü, tür, anlam değiştirmeyen sözdizimsel bir “yineleme” işlemi”, “ikileme” ise, tam tersine: hemtür (ad/eylem>niteleyici) hem de **anlam** (kol-gez-: her yerde, denetim-dışı, :kol-kolagez-: = birlikte, dostça gezin)değiştiren, üstelik **sözlüksel bir “bağımlılaşma”** işlemidir. Ne var ki, öyle yanlış bir bakış açısı ikilemeyi önemsiz sanılan bir işleme dönüştürür. Şiirde, yazınsal metinlerde gereğince kullanım engellenir. Örneğin Cumhuriyet öncesi yazınsal metinler sözlüğü olarak düzenlenen TDK **Tarama Sözlüğü** içinde 100 dolayında ikileme bulunmaktadır.

‘İkileme’, “yineleme/tekrar”dan apayrı bir işlemidir (7). Beyindeki *Türkçe sözlük* ile olası yeni birimlemelerin neredeyse yarısını oluşturur. İki işlem arasında en az **oniki karşıtlık, ayrılık** bulunur.

(7) Bir “karşı”lama.

- i. **DİSEL DÜZEY:** İkileme sözlüksel bir işlem, **tekrar** ise, sözdizimsel bir eş-işlevli yinelemedir.
- ii. **DİSEL işlem:** İKİLEME birimsel bir kısaltma, tekrar ise (gerekirse düşümlü) bir eşlemedir.
- iii. **TÜR değişimi:** İkileme’de bir ad/eylem>niteleyici olur; **tekrar** ise eşler, tür değiştirmez.
- iv. **İKİLEME** sözlüksel-niteleyici, ya da yüklem tabanı üretir, **TEKRAR** bir sözel-eşlemedir.
- v. **±İŞLEM- sayısı:** İkileme 18 ayrı işlemeleme evrilmiştir; **tekrar** işlemi ise tektir.⁷
- vi. **± İŞLEV-türü:** İkileme tamlamada niteleyici, tümcede yüklem tabanı olur; **tekrar**, birleşve bağlı olmayan bilgisel bir işlemidir.
- vii. **VURGU:** niteleyici işlevli ikileme’nin birinci ögesi vurgulanır; ‘tekrar’da vurgu değişmez.
- viii. **± Yüklem tabanı eylem/niteleyici türü ikileme’ye TON ile anlam ayrımı uygulanabilir;** **tekrar**’da öyle bir işlem olmaz.⁸
- ix. **±ANLAM:** İkileme anlam değiştirir: kol>kol.kola; **tekrar** yalnızca eş-işlev, eş-biçim ile pekiştirme sağlayabilir.
- x. **± YİNELEME:** İkileme yalnızca bir kez uygulanır; ‘tekrar’da birim birden-çok kez yinelenir.
- xi. **± DİZİM-eki:** İkileme söze girer kendizimsel işlev eki alabilir; **tekrar**’da öyle değişim olmaz.
- xii. **TABAN birim:** sözlüksel-ikileme” tek sözcük tabanlıdır. “Yineleme-anlamlı “kelime tekrarı” ise , sözel bir birim ile ileti bütününe dayanır.

2. Türkçe “*Söz başında /M/-fonemi (anlam ayırıcı sesel-birim) bulunmaz”.

Baş-ünsüzü “M” ile değiştirerek biçimlenen ikileyici ile birimlenen “/M, m/li ikileme” üretimi tür ayırmadan her sözcüğe uygulandığı için, /m/ ile başlayan sözcükler “ikileme” tabanı olamaz.

(8) a. İkileme taban anlamını değiştirme:

- i /M/’li ikileme bütün tek-tabanlı sözcüklere tür-ayırımsız uygulanır.
- ii. O sesel değişimde **ikileyici-birimbaşı-ünsüz konumu** yalnızca /m/ sesbirimine ayrılmıştır.
- iii. O nedenle /m/ ile başlayan sözcükler, anlamlamaya aykırı yansımalar “M’li ikileme işlemi”ne giremez. O tür yansıma sözcük”lere başka işlemler uygulanır: şırılda gibi türevler de (> “şırılda *mırılda) işlem dışı kalır./m/ ile başlayan “yansıma” türü sözcükler öteki ikileme türlerine taban olurlar. Bilimsel açıdan doğru olmak koşuluyla, bir tek örnek bile bulunsaydı: “*Söz başında /M/-fonemi bulunmaz” sözü yanlış bir genelleme sayılır. Demek ki: “mama, meme, maç.muç, mırıl.mırıl, mırın.kırın, mışıl mışıl, mız mız, hık mık,mıy.mıy, murla-, mırıl-da, mıymıntı, mızık-, mızla-, ... tek heceli, kimileri yabancı dil sözcüklerinden örneksemeli: mal, mat, maç, meç, men, mil, mis, mor, mut, muz, sözcüklerinden dolayı öyle bir kuralın geçerliliği yoktur, uydurmadır! Doğru olsaydı: **Türkçe**

Sözlük (TDK y. 2011) içinde “M ile başlayan yabancı **4320-sözcük**” “/m/”denbaşka bir **baş-ünsüz** ile Türkçeye girmiş olurdu!

Osmanlı döneminde adların çoğu Arapça, Farsça alıntı olup /m/ ile başlayanlar: Arapça “benzeri” anlamlı “**falan**” sözcüğü ileikilenmiş: “**benzerliği belirsiz / gibi / türü**” anlamiekleyen: **müzik falan, masal falan, tatil falan, ...** birer ikileme sayılmış. Ancak “falan” taban anlamına değil, “benzer” başka şeye gönderme yapar, nitelik değiştirmez! Alıntı sözcükler “falan” ile ikilendiği için, Romen Brinzeu “/m-/li ikileme-lerin Arapça’-dan Türkçe’ye geçtiği”ni ileri sürmüş.⁹ Oysa, alınan yalnızca “falan” sözcüğüdür. O anlam, sözcüğe “benze-” eylemi ile de bağlanabilir: “mağaraya benziyor/benzer/ benzeyen” bir sığınak”, “balta benzeri bir kesici” gibi.

b. Üstelik,/m/ ile başlayan sözcüklere: benzerlik Türkçe “gibi”, “türü” sözcükleri ile eklenir:

i. “Gibi” ilgeci ile: “mağara gibi, mağlup gibi, makas gibi, manav gibi, **manda gibi, melek gibi, mermi gibi, maşa gibi, muhtaç gibi, mutlu gibi, müdür gibi, ...**”; türünden, tür(adı) ile: “makale **türü** bir yazı, makas türü bir alet, manda türü bir hayvan, ...” gibi Türkçe birimler üretilebilir.

ii. Dilbilgilerindeki: “*Türkçe söz başında /m/ fonemi bulunmaz” kuralı yanlıştır. Doğrusu: “/m/ ile başlayan sözcükler “M-li ikileme” işlemine giremez”, onlara “benzeri” anlamı ya “gibi”, ya “türü”, ya “benze-” türevlerinden biri ile eklenebilir,” denmeliydi.

iii. Kural: “Türkçe M-li ikileyici biçimlemede sözcük-başı ünsüz konumu, /M-/ sesine özgülenmiştir” biçiminde de olabilirdi.

iv. Olası Türkçe “kök+türev” sayısı **168.222** dolayında çıkıyor. Kimi bileşik sözcükler de katılırsa, olası “M-li ikileme” o sayıyı aşar.

v. “M-li ikileme” **20 tür ikileme alt-işlemi**’nden yalnızca biridir: taban sözcüğün (taş) başındaki /t/ ünsüzünü /m-/ ile değiştirip (maş) ardıl konumlanan ikileyici (taş.maş) ile bütüne taban anlamına bağlı belirsiz-benzerlik” anlamı eklenir: “hık.mık, /r/ev.mev, çalı.malı, hayal.meyal, kısa.mısa, ...”. Öyleyse, sesletim, sesbilim açısından /m/ sesi, tek tabanlı sözcük başında yer alabilir. Üstelik, sözcük /m-/ sesiyle başlarsa, “**melek**” gibi sözcükler ile: “***melek.melek**” yerine, tür değiştirmeden, Arapça “falan” ile “**melek.falan**” denir. 1980 öncesi Dilbilgilerinin hepsi Türkçenin yapısını anlayamayanlarca, çevirisel derleme ile yazılmıştır.

vi. İkileyici öge başındaki /m-/ , sesletim, anlamlama açısından *sözcük başında* sayılır. (4:a.ii) kuralı uyarınca: **Türkçe sözcük başında /m/ fonemi bulunmaz** uydurma, Osmanlıca’da Türkçe sözcük kullanımını engelleyici bir yargıdır. Tıpkı Türkçe “-sAl” ekinin Fransızca sanılması gibi.¹⁰

Doğru kural: “**TÜRKÇE /M-/ÜNSÜZÜ İLE BAŞLAYAN SÖZCÜKLERE ‘M-’Lİ İKİLEME İŞLEMİ UYGULANMAZ**”dır. Onun yerine, alanla ilgili uzmanlar: “*Türkçe söz başında “M-bulunmaz” yanlış *kuralını demiyeceğim, yasağını bin yıldır kullanagelmişlerdir.

3. “Yansımalar, ikilemeler *kelime değildir” uydurması.

Türkçe köklerin tek-heceli olarak birimlenişi daha başlangıçta **yansımalar, yansıma-hecelere** dayanır. Bir bölümü doğrudan, tek hece olarak bir köke dönüşür: (i) **çat-, çak-, su, sız-, süz-, kır-, ...** . Bir bölümü de /çis/, /süp/ gibi anlamsız, “yansıma sesel-hece” olarak alınıp, Türkçe bir ek ile sözcükleşir: (ii) **çis-e, süp-ür, çal-ka, fış-kır-, öğ-ür-...** . Türkçe Sözlüğü birkaç kez tarayarak **924** tek-heceli kök, **788** de iki-heceli yalın sözcük buldum. O durumda, yansımaların sözcük olmadığını söylemek, sözcük biçimlemeyi anlamadan dilbilgisi yazmak, başkalarının güdümüne girmek demektir.

Nitekim, 1980 öncesi dilbilgilerindeki her kural yanlış çıktı. **İkileme-eylem** tabanlı yükleme, en az üç ayrı tonlama ile (2:C.19) üç ayrı yargı yüklenir. Nerden bakılırsa bakılsın, şu aşamada “**ikileme**” işlemi, çoğunluğu eylem-bağımlı, yüklem-bağımlı sözlüksel birimler üretir. İkileme ile ad-tamlamaları **9/57=0,16**, ikilemeli-eylem-tamlamaları **0,42 + ikilemeli yüklem 0,42 =%84** oranında çıkıyor.

4. Dilbilgisinde, sözlükte “eylem” çarpımları.

Ergin (1962: 104, 108) : “***fiil kökleri kullanılma sahasına tek başlarına çıkamazlar. ... *Yani fiil kökü kelime köküdür, fakat kelime değildir, ancak sonlarına ek almak ve bir isim gövdesi haline gelmek suretiyle kullanılma sahasına çıkarlar:** “**bil-mek, yap-mak**” gibi,” der. Onbeşe varana değin sonek katılabilen “ol-, çek-, yaz-, ...” yüklem-tabanı birim “kelime” değilmiş! Türkçe eylem kökleri “-mAk” ekiyle “yaz- eylemi” yerine “yazmak eylemi” diye adlanıp açıklanır. 10.000 dolayında eylem, Türkçe Sözlük’e “-mak” ekiyle “yazmak” gibi dizinsel olarak da yanlış yerde girilir! Eylemleri ara da bulasın! Anlamını da “-mak”lı adın anlamından ayırmak “eylem-tamlama”sında sorun yaratır.

T. Banguoğlu. (1974: 314, 316-318) da: “salt kılını ve oluş bildiren **etmek, olmak** fiilleri ... “***yardımcı fiil**’ olarak birçok isim tabanları ile “***belirsiz nesne kalıbı**’nda kaynaşarak birleşik fiiller meydana getirirler. ... “yardım etmek, yok olmak, deli olmak, gürültü yapmak, ... gibi” der. Daha ileri giderek: Türkçede “***yarı-yardımcı-eylem**”ler bulunduğunu ileri sürer. Batı dillerinden isim-

tabanlı olarak gelen kelimeleri gene bu yardımcılarla fülleştiriyoruz: **dikte etmek**, **irrite etmek**, **check etmek**, gibi” diye ekler. Türkçede ne “*yardımcı” ne de “*yarı-yardımcı” eylem yoktur!¹¹**Belirsiz nesnedediği birim “çocuk bak-”** gibi bir “eylemin ad ile nitelenmesidir. Sözlüksel “**tamlama**” üzerine öyle sözel/sözdizimsel ayrımla doğru açıklama yapılamaz!

Eylemler üzerine o tür yanlış yorumlar yüzünden eylem kökleri ile uyumsal soneklemenin doğru anlaşılması engellenir.**Türkçe Sözlük** (2011)’de 10.000 dolayında olduğu belirtilen eylemlerin dizinsel ilişkileri bozulur, hiçbir eylem kendi biçim ve diziniyle sözlükte yer almaz, anlam açıklamaları belirsizlenir. Yukardaki yanlış genellemeler: eylem-tamlamalarını dilbilgisi dışına atar, ikileme işlemini önemsizler, sözlüğün yarısı anlatımda ussal işleme, şiirdışı yazındışkalır.

D. Hiç Uygur’ca bir ‘ikileme’ oynadınız mı?

İsterseniz siz de Uygur’ca bir ikileme zeybeği oynayabilir siniz. “... **Kabara kabara** gelen dalgalar, enginin içlerine **dala dala**, oralarda **bambaska** çevrıntilerle **buluşa karışa**, durmadan kendinden **vazgeçe geçe**, kendine birşeyler **kata kata**, **olaydan olaya**, **karşılaşmadan karşılaşmaya**, - sonsuz tek-ben’lerden tek-ben’lere, birçok sınırlı biz’lerden başka biz’-lere akıp gitmekte **değişe değişe**.” (Nermi Uygur: Başka Sevgisi, 1996: s. 178).

“Çağdaş Türk Dili” dergisindeki yazılara (dipnot 1) şöyle bir göz atılırsa, (7)’teki türsel birimlemelerden seçim ile aşağıda (N. Uygur gibi “**eylem**”e geçebilirsiniz.

(9)“Eylem, seyrin sessizliğinden alıp **gürültü patırtı**, içine sokar insanı, ilkece, **sessiz-dingin** tanığa **güle güle** der; kendisi de **gürültü patırtı** çıkaran kişidir artık. **Gürültü-patırtı** diyorum, - öyle ya ne ki **olaylar, olaylar, olaylar, birbirine çarpan, birbiriyle çatışan, birbirinin üstüne yığılan, birbirinden kopan, özüne yeraçmak için itip kakanolaylar, yani tarih, o uğultulu tarihimiz, insanlık tarihi.**” (N. Uygur: “Başka Sevgisi”, 1996: 240).

Halkın sözlü dilinde geliştirilen ikileme alt-türlerine göre (2), işlemin sözlüksel varsıllığı, Türkçe sözlüğün yarısı dolayındadır (2, 3). Ancak Osmanlı döneminde Türkçenin: yazı-dili olarak yönetim, eğitim dışında tutulması, ikileme üstüne üretilen: (i)“***İkilemeler kelime tekrarıdır**”. (ii) “***Söz başında /m-/ fonemibulunmaz**”. (iii) “***İkilemeler, yansımalar “sözcük/kelime” değildir**”, ... gibi uydurma, yanlış, genellemeler sonucu yazınsal üretim sürecine de sokulmamış, halkın sözlü dilinde üretilen örneklerden öylesine seçim yapılmıştır. İkilemelerin sözel üretim-dışı kalması demek, sözlüğün yarısıyla yazınsal üretim yapmak demektir. Batı dillerinde ikileme yoktur ancak onu karşılayacak “**önekleme, sözcük sayısını arttırma, ilgeçli öbek ile ardıl-niteleme**” gibi başka işlemler kullanılır. **İkileme koynuna gire.gire, [uçu.uçu]veren şiir}den yana.yana kalınız!**

¹ Demircan, Ö.: “türkçede sonekle “**sözcük-türetme**”varsıllığı, ÇTD,Aralık 2022. -“**Türkçede sözlüksel-“ikileme” varsıllığı**” ÇTD,Ocak 2023. -“**Türkçede sözlüksel-tamlama**”varsıllığı ÇTD, Şubat 2023.

² Bk. dipnot 5 yazıları.

³ Örneğin “**sık-**” eylemi ile 70 ayrı ikileme birimi üretilebilmektedir.

⁴ Altıyüzyıl süren Osmanlı egemenliğinde, devşirmeler ile dönmeler yönetimi, *Arapça* ile *Farsça*’-dan, üstüne yüzde on da *Türkçe* serpilmiş kırma (cerole) yazı-dili Osmanlıca’yı biçimleyip: “*yönetim, eğitim, çağdaş yazın, çağdaş sanat*” alanlarından Türkçeyi ve Türkleri dışlar; okuma güçlüğü nedeniyle “*yansımalar ile ikilemelerin*”(“*Arap harfleriyle yazılı metinde geçmez*” anlamında)sözcük olmadığı” belirtilerek Osmanlıca’ya, “**ikileme**” girişi yazımsal: “**İkilemeler sözcük değildir**” aşırı-genellemesiyle yasaklanır. O yasak, “**ikileme**”lere “**kelime tekrarı**” denerek pekiştirilir. **İkileme**, ilgili alanda yanlış algılanıp sözdizimsel sanılarak Osmanlıca “***basit kelime tekrarı**” olarak yanlış adlandırılmıştır. Eski metinleri “Tarama Sözlüğü”nde 100 dolayında ikileme geçiyor. O yasaklar ile uydurmalar, “Türkçe Sözlük”te sözcük sayısını sanısal olarak “**milyonda-bir**”e indirir!!! Dilsel işlemeyle aykırı olan sözlüksel “***üçleme**”ise Türkçede yoktur.

⁵ Demircan, Ö.: “türkçede sonekle “**sözcük-türetme**”varsıllığı, ÇTD,Aralık 2022. -“**Türkçede sözlüksel-“ikileme” varsıllığı**” ÇTD,Ocak 2023. -“**Türkçede sözlüksel-tamlama**”varsıllığı ÇTD, Şubat 2023.

⁶ Yalçın Küçük (1978-97): Aydın Üzerine Tezler, I-IV. Tekin y., İst. I: 447-474. Demircan, Ö. (1988: Türkiye’-de Yabancı Dil, Remzi, s. 48. Osmanlı 1826’da Mora İsyanı ardından (1821-) Rum-tercümanlara (dışişleri görevlisi) son vermiş, Yeniçeri Ocağını 1826’da ortadan kaldırmış, devlete tercüman yetiştirmek üzere 1832 yılında İstanbul “Bab-ı Âli” (başbakanlık) içinde bir “Tercüme Odası” açarak, Fransızca ve gerekli dersler vererek Tercüman yetiştirmiştir.

⁷ Bk. Demircan, Ö.:“**Türkçe “oyun, roman, öykü, deneme dili”nde ikileme**” (Yazın dilinde sözlüksel oran 2)ÇTD, 2024.

⁸ Bk. dipnot 5.

⁹Brinzeu F. (1947): “Un Procédé Oriental qui Exprime d’Approximation ou l’Empase: la Reduplication a m-initial”, Garp Filolojileri Dergisi III, s. 35-56. Oysa, Türkçe /m/’li ikileme genel sesdizimsel bir üst-yapılanmadır. Öyle düzenli dizgesel bir işlem yabancı bir dilden örneksenerek biçimlenemez. Brinzeu’nun İşlemi doğru anladığı kuşkuludur, “*meslek falan*” Türkçe işleme uyan bir birimleme değildir. Demircan, Ö.: “**İ K İ - L E M E, Türkçe sözlüğün öteki yarısı**”. Prof. Dr. A. Kocaman’a armağan: Dilbilime Adanmış Bir Yaşam, (Hz. S. Nalan Büyükkantarçioğlu, Işıl Özyıldırım, Emine Yazar). Hacettepe Üniv y. 2016, s. 133-186.

¹⁰Demircan, Ö.: “**Türkçe -sAl’ eki üstüne ‘sal’lamalar**”, ÇTD, Eylül 2022; -“**Türkçe -sAleki’ni Arapça ‘nispet-i’si ile dışlama**”, yTDD: Kasım-Aralık 2022.

¹¹ 1960’tan sonra dışgüdüme bağlanıp bunu *Türk Dil Kurumu* (1932-83) çalışmayarını kötüleyen: *Türkçenin Karanlık Günleri*”, (İstanbul, 1975) ile kanıtlayan **Hacıeminoğlu, N. : Türk Dilinde Yapı Bakımından Filler**, (Kültür Bakanlığı yayını (1984/1991: no:1348, 16-) içinde “tek sestem: ***ünlü, ünsüzlerden oluşan köklerden** söz etmiş. Söylene-bilir öyle dilsel birimler olamaz, dolayısıyla Türkçe kök-birimlemeye aykırıdır. “*Kısa 8 + uzun 8 ünlü-leri kök sayarak: *Türkçede ... tek ünlüden ibaret 16 kök fiil var idi. ... tek ünlüden ibaret bu 16 kök fiilin her biri, şu 10 (-ç, -d, -k, -l, -n, -r, -ş, -t, -z) ek ile genişletildiği takdirde ...*” (s.16-23) türünden açık-lamalar yapmış. Tek-sesbirimden oluşan bir kök ne sesletilebilir, ne de söze girebilir. Türkçe sesletime de aykırıdır. Ne Dilbilim, ne de Kökenbilimde öyle uydurma özgürlüğü olmaz.

İÇ İSYANLAR

M.OKAN BABA

Mustafa Kemal Meclisi toplayıp, İcra vekillerini kurdu. Sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Hıyanet-i Vataniye Kanununu çıkardı Çünkü daha Havzadayken görevinden alındıktan sonra Mustafa Kemale karşı İstanbul hükümetleri onu yok etmek için birçok olaylar ve komplolar kurmuşlardı. Fakat başarılı olamamışlardı. İşgalci devletler,Padişahı İstanbul'da bırakmaları Sevr Anlaşmasını imzalayıp,Türkiye'yi sömürgeleştirmek istiyorlardı .İstanbul'u 16 Mart 1920'de işgal ettiler Meclisi Mebusanını dağıttılar. Şimi amaçları Anadolu'daki Mustafa Kemal Paşanın yarattığı direniş güçlerini ve Meclisidağıtmaktı. Önce Sadrazam Salih paşaya Mustafa Kemali asi ilan etmesini istediler. Salih paşa bunu yapmak istemedi. 2 Nisan 1920'de istifa etti. Vahdettin Damat Ferit paşayı Sadrazam yaptı. Dama Ferit İngilizlerle el ele verip Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Mustafa kemali ortadan kaldırmak için çeşitli yollar denedi. İngilizler, padişahı bir fetva çıkarmasını istediler. Divan-ı Harp Mahkemesi Mustafa kemal ve Arkadaşlarını Mahkum etti. (11Mayıs 1920 Dürriade Abdulah fetva yazdı. Padişah Vahdettin 24 Mayıs'ta 1920'de onayladı. Damat Ferit bunu bir genelge ile duyurdu. Bundan sonra birçok Fetvalar çıkarıldı. İngiliz uçakları ile havadan atıldı.Bu fetvaların

İlki 24 Mayıs 1920 tarihli İrade -i seniye

İrade-i Seniye

Kuva-millie unvanı tahtında çıkardıkları fitne vefesadın ve kanun-u Esasihilafına ahaliden cebren para toplamak ve asker alamak

v e hilafına hareket edenlere işkence ve ezaya ve memleketin yıkılmasında cüret eylemek suretiyle emniyet-i dahiliyeyihlal eyleyenlerin mürettip ve müşevviklerinden oldukları esasiyle, mazmun-u aleyhin (sanık)'Üçüncü Ordu-yu Hümayun müfettişlerinden azledilmiş ve silk-i askeriyeden mahreç(askelikten çıkarılmış "Selanikli Ali RızaEfendi oğlu Mustafa Kemal Efendi ve Yirmiyedinci Fırka eski kumandanı İstanbullu Kara Vasıf Bey, Yirminci Ordu eski kumandanıSalacaklıAli Fuat paşa ile Vaşington eski sefiri ve eskiAnkara mebusu Midilli Alfret Rüstem Bey Ve eski sıhhiye müdürü İstanbullu Doktor Adnan Bey ve Darülfünun garp edebiyatı muallimesiİstanbullu Halide Edip Hanım hakkında 20 şaban 338 ve(11Mayıs 1920) tarih ve 200 numaralıMazbata-ihükmiyede muharrer olduğu üzere Mülkiye Ceza kanunnamesinin kırk beşinciMaddesinin birinci fıkrası delaletiyle elli beşinci maddesinin dördüncü fıkrası ve elli altıncı maddesine tevfik kan haiz oldukları rütbeyi askeriye ve mülkiye ve nişanlarla her guna resmi unvanların

ref'ine ve idamlarına ve evyem hal-i firarda bulunmalarına mebni ol baktaki ahkam-ı kanuniye mucibince mallarının hacziyle usulü dairesinde idare ettirilmesine dair Dersaadet (İstanbul) Birinci İdare-i Örfiye Divan-ı Harbinden gıyaben verilen hüküm ve kararın ele geçirildiklerinde takrir-i muhakeme edilmek üzere tasdik olunmuştur. İşbu irade-i Saniyenin icrasına Harbiye Nazırı mezundur. 5 Ramazan 1338 (24 Mayıs 1920)

Ankara Müftüsü Rifat Börekçi bu fetvaya karşı Anadolu'daki Müftülerle fetva çikardı. Padişah, Anadolu'da yapılan örgütlenmeyi "İsyan" saymıştı. Bundan sonra yeni fetvalar çikarıldı

. '25 Mayıs 1920'de padişah Fevzi (Çakmak) paşa hakkındaki idam hükmünü , 6 Haziran 1920'de Albay İsmet (İnönü) Bekir Sami Bey, Celalettin Arif Bey; Dr. Rıza Nur Bey Yusuf Kemal (Tengirşek) Mehmet Rifat (Börekçi, Diyanet işleri başkanı) General Fahrettin (Atalay) idama mahkum edilmişlerdir. Bu fermanla Milliyetçiler, "EŞKİYA" ilan edildi . Bundan sonra bu fetvalardan sıklıkla yazılmış birçok fetva çıkmıştır.

Kazım Karabekir Paşa İstiklal Harbimiz adlı yapıtında "19 Mayıs 1920'de İstanbul'dan bir İngiliz torpidosu geldiğini ve daha önce ' kontrol subaylığı yapan bir İngiliz teğmeninin İngiliz temsilcisine üç sandık Fetva getirdiğini yazar.

Mustafa Kemal paşa bu karar hakkında Halide Edip Türkün Ateşle İmtihanı adlı yapıtında sorduğu bir soru üzerine Mustafa Kemal " **Bizi mahkum edenlerin hiçbir siyasal değeri yok. İdam mahkumu olmak hoşuma gitmedi** " diye karşılar.

İstanbul basınında bazı gazeteler Mustafa Kemale karşı yayınlar yapıyorlardı. Refik Halit Karay, Mustafa Kemal Ankara'ya geldiği zaman şöyle alay eder:

"Dünyanın vaziyetini biliyor. Hülyanın blöfün sırası mı? Hangi teşkilatla, hangi kuvvetle, hangi kahraman? Hülyanın bu derecesine uydurmasının bu şekline ben de dayanamayacağım bari Kavuklu gibi ben de sorayım.

-Kuzum Mustafa sen deli misin?"

Ali Kemal idam fermanı üzerine "İdam idam idam! Mustafa Kemal cezasını bulacak"

"Büyük Millet Meclisi küçük heriflerin işidir" (Ali Kemal) gibi aşağılayıcı

yazılar yazarlar

+++++

İstanbul hükümeti bununla yetinmez Anadolu'daki Türkiye Büyük Millet Meclisini dağıtmak Mustafa kemal ve arkadaşlarını cezalandırmak için Aznavur Ahmet'i görevlendirir Aznavur daha önce 21 Eylül 1919' da ortaya çıkar. Balıkesir çevresinde parayla asker toplar, oradaki Kuvayı Milliye'yi arkadan vurmaya çalışır. Fakat başarılı olamaz dağılır gider. 16 Şubat 1920'de İstanbul hükümetini desteği ile daha güçlü olarak isyan eder. Kuvayı Milliye'yi dağıtır. 13 Nisan 1920'de Bolu, Gerede, Düzce'ye doğru gelişir. İngilizlerin isteği ile İstanbul Hükümeti bunlara silahhaneden 600 tüfek, 30.000 fişek 80 makineli tüfek verir.! 1 Mayıs 1920'de tekrar harekete geçer.” **yanımda kuran, göğsümdeliman, elimde ferman”** naraları atarak. Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı Kuvvetler de “Askerlik artık yok, evinize gidin. Kuvayı Milliye'nin topladığı paraların hesabını Soracağım.” Der. Kuvayı milliye güçleri üzerine gönderilir. Çerkez Ethem bin kişilik kuvvetiyle bunlara saldırır. Aznavur yenilir, Karabiga'ya çekilir, sonra İstanbul'a kaçar.

++++

Aznavur'dan sonra Düzce'de çevresinde Abazalarla Çerkez'ler birleşir, dört bin kişilik bir topluluk, Düzce'yi basarak hapishaneleri boşaltırlar orada bulunan Süvari müfrezesinin silahlarını aldılar, subayları ve sivil yönetimdeki memurları tutukladılar Bunlar üzerine kuvvet gönderilir. Bunlar gönderilen birliği komutanın şehit edeler. Bu kalabalık topluluk Geve boğazı çevresine hakim olurlar. Bunun üzerine Kuva-yı Milliye' den Çerkez Ethem, Ali Fuat paşa emrindeki askeri kuvvetle bu hareketi durdurmaya çalışırlar. Mustafa Kemal Paşa bu isyan için” Düzce dolaylarındaki ayaklanma önemliydi” der.

++++

Aznavur'un yenilmesinden sonra İstanbul Hükümeti Kuvayı İnzibatiye adıyla bir ordu kurar. Bu ordunun görevi İzmit ve çevresindeki Kuvayı Milliye kuvvetlerini buradan temizlemektir

Bu ordunun komutanı Süleyman Şefik paşaydı.Bu orduya Halife Ordusu denildi. Bu ordunun ikinci komutanı Suphi Paşa'ydı. Bu ordu bir varlık gösteremedi.Fakat düzce ,Bolu, Adapazarı ve izmit dolaylarındaki bu isyanlar uzun sürdü.Buradaki İsyandar durduruldu ancak tam bir dirlikdüzenlik sağlanamadı.Sonunda bu kuvvetler yenildi elebaşları cezalandırıldı

++++

Fakat bu isyanlar Ankara çevresine kadar yayıldı. Bu durumAnkara üzerine büyük bir etki yaptı. HalideEdip Türkün Ateşle İmtihanı adlı romanında durumu şöyle anlatır' "Mustafa Kemal Paşanın yaveri çeveyi dolaşır geceleri. Bir gece Çevreyi dolaştıktan sonra Mustafa kemal paşanı odasına girer

-Bütün teller kesilmiş... der.

Mustafa kemal Masasından kalkar bir sigara yakar, holde bir aşağı bir yukarı dolaşır. Çevresinde olanlar tabancalarını, silahlarını hazırlarlar kimi merdiven başını tutar, kimi pencereden ateş edecektir. Bu durum her gece şafak sökünceye dek Sürer. Hepimiz yorgun bitkin bir hale gelirdik Mustafa Kemal Paşanın o günlerdeki kadar yorgun ve bazen de ümitsiz olduğunu görmüş değilim."

. Mustafa Kemal Paşa çeşitlibirliklerden Ankara'ya güç göndermesini ister. Refet Bey (Paşa) kendine bağlı birliklerden 120 kişilik bir güç gönderir . Birlik komutanları Teğmen Şerif'tir. Ankara'ya vardıkları zaman Mustafa Kemal Paşanın Ziraat Mektebindeki Karargahına gider, kapıyı çalar,içeri girer. O zaman teğmen olan Albay Şerif Güralp durumu şöyle anlatır, anılarında.

"İçeri girdim Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey çıplak bir tahta kanepenin üstünde oturmuşlardı. Vaziyet aldım selamlayıp tam haber vermek istedim. Fakat Mustafa Kemal Paşa birden kolumdan yakaladı beni çekti, ikisinin arasınaoturttu. sıkıştık. "Şaşırdım. Fakat o bağırdı' 'Bırak şimdi bunları şurada üç kişiyiz ne yapacağız onu düşünelim. 'Bir kaç cümleKonuştuk . İsmet Bey bana şu emri verdi.

- Şimdi askerlerini toplayacaksın. Bu binanın etrafını, bu tepeyi tahkim edeceksin Akşama doğru tahkimatı teftiş edeceğim. Nöbetçileri çıkar. Çok dikkatli ol dedi.

Ben bu telaşın nedeni ne anlamıyordum. Akşam kararıp da gece basınca bu telaşın sebebi anlaşıldı. Bulunduğumuz tepeyi saran bahçelerin içinden silah sesleri gelmeye başladı. Bunları atanlar kimlerdi? Niçin atıyorlardı? . O gece sabaha kadar Mustafa Kemal Paşanın birkaç Kez kucağında filintasıyla gündüz kıyafetiyle binadan dışarıya ve kaldığımız siperlere doğru attığını gördüm.”

++++

Yenihan,Yozgat,Boğazlayan dolaylarında ayaklanmalar başladı. Yenihan’a bağlıKaman köyünde başladı.Giderek kalabalıklaştı ve güçlendi.İsyancılar 27 Mayıs gecesi Çamlı belde bulunan Bir müfrezeyi basıp tutsak etti.BirbölümüTokat’a bulunan bir tabura saldırırlarve dağıtırlar Zile’yi işgal ederler orada bulunanAskeri birlik kaleye sığınarak onlarla savaştılar . isyancılar kaleyi kuşatılar cephaneleri ve yiyecekleri bittiği için askeri birlik teslim olur.Sonra Boğazlayanı bastılar, oradaki müfrezeyi dağıtırlar.. Buraya gönderilen güçler bu olayları yapanları dağıtır.Bu olaylar Anadolu’da çeşitli yerlerde etkileri görülür. Erba, Akyazı, Alıcura, Karamağra, Mecitözü’nde olaylar çıkardılar. Bunların üzerine askeribirlikler sevk edilir

, Güney Anadolu’da işgal güçleriyle gizli ilişki kurduğu anlaşılan Milli Aşireti, Fransızların Urfa’yı ikinci kez işgal ettikleri zaman Siirt’ten Erzincan sınırlarına kadar olan aşiretlere öncülük ederek etkin olmaya çalıştılar. Üzerlerine kuvvet gönderilince Fransız bölgesine sığındılar. Tekrar dönüp olaylar çıkardılar. Bu kez gönderilen kuvvetler onlar güneydeki çöllere sürdü.

++++

Konya’da 5 Mayıs 1920’de bir karışıklık çıkarmak amacı ile bir dernek kurulmuştu. Bu dernek üyelerinden bazıları tutuklanmaya başladı. Bir gün sonra bu ileri gelenler, halkı kışkırtarak silahlı bir toplantı yaptılar, bir kısım silahlı halk dışardan geldi. Topluca ayaklandılar oradaki askeri birlik komutanı elindeki kuvvetlerle bunlarla çarpışarak bunları dağıttı. Ön ayak olanları da tutukladı.

Mustafa Kemal Paşanın nasıl bir tehlike içinde olduğu ve onunla birlikte olanların hangi koşullarda sorumluluk aldıklarını görüyoruz.

AKŞAM

Prof. Dr Süreyya Ülker

TDK'nin Türkçe sözlüğünün (Ağakay 2023) Türkçe dışında bir kökene bağlamadığı akşam sözü Şemsettin Sami'ye (Fraşerî 2010) göre Türkçe akla Farsça şamdan oluşan bir bileşik sözcüktür. Dil Derneği'nin Türkçe sözlüğünde (Özel 2018) de Türkçe, Farsça öğelerden oluşan bir bileşik sözcük olduğu belirtilmiştir. Keresteciyan (1912), sözcüğü Asetince “ahsav: akşam”, Sümerce “usan: alacakaranlık” ile birleştirmiş, Türkçe akla Farsça şamdan oluştuğunu yazan sözlüklerin bulunduğunu, Türkçe olup olmadığının tartışmalı olduğunu, Keltçe olabileceğini belirtmiştir. Sözcük Redhouse'a (1999) göre Orta Farsça “ahşam”dan, Tuğlacı'ya (1971) göre Farsça “hşam”dan bozmadır. Clauson'a (1972) göre olasılıkla Soğdakça “gs'm”dan bozmadır. Tietze-Tekin (1989) de bu görüşe katılmışlardır. Räsänen (1969) Eski İrancada gece anlamına gelen “hşapa(an)”dan bozma olabileceğini ileri sürmüştür. Ögel (1978) ile Nişanyan (2018) da Soğdakça bir alıntı olduğunu savunmuş, Nişanyan Soğdakçasını “hşâm” olarak vermiş, Eski Farsçasının “hşapn”, Sanskritçesinin “kşâpa” olduğunu eklemiştir. Doerfer (1963-1975), Muin'e göre Türkçe akla Farsça şam olduğunu, ancak, Eski Türkçedeki uzun ünlülerin en iyi korunmuş olduğu dilce olan Türkmencede beyaza ak denmesine karşın akşama “ağşam” denmesi dolayısıyla ilk seslemin beyaz anlamındaki ak olamayacağını, Bartholomae'ye (1904) göre İranca kökenin kesin olmadığını, Sevortyan'ın da Räsänen gibi sözcüğü İrancaya bağladığını belirtmiştir. Doerfer'e göre sözcük Türkçeden Abazince, Kabartayca gibi Kafkas dilleriyle Sırpçaya da geçmiştir. Eyuboğlu'na (1991) göre Harzemce “ahşam”dan bozmadır. Eren'e (2020) göre İrancadır; ancak hangi İran dilinden geçtiği belli değildir. Soğdakça “gş'm, gşp, gşph”; Eski Farsça “hşâniye: gece”; Farsça “şeb” ile birleştirildiğini, son olarak Harzemce üzerinde durulduğunu eklemiş, Türkçe ak+İrancaşam biçimindeki eski savın yanlış olduğunu vurgulamıştır. Gülensoy'a (2007) göreyse havanın tam kararmadığı bir vakti tanımlayan akşam sözünün başındaki seslemin Türkçe ak olması uygundur. Tietze (2002) Clauson ile Räsänen'in görüşlerini vermekle yetinmiştir. Atalay'a (1941) göre Tarançıcada akşam anlamına gelen şam sözünün başına ak- belirteninin gelmesiyle oluşmuştur. Eren ise Tarançıcadakişam sözünün Farsça olduğunu yazmıştır. Karaağaç (2008) Farsça akşamı Erşadi'yi kaynak göstererek Türkçe bir verinti olarak değerlendirmiştir. Bartholomae'nin, İranca kökenin kesin olmadığı, Doerfer ile Eren'in ak+şam biçimindeki eski savın yanlış olduğu yolundaki görüşlerine katılıyoruz. Akşam

(17)

sözünün Orta Türkçede “ahşam” biçiminde geçmesi, Doerfer’in, başındaki akın beyazanlamındaki ak olamayacağı yolundaki görüşünü arkalamaktadır.

“Aksa-, aktar-“ eylem gövdeleri de Orta Türkçede “ahsa-, ahtar-“ biçimlerinde geçmektedir (Div). Kaşgarlı, gövdenin özgün biçiminin bu olduğu kanısındadır. Clauson (1972) da Kaşgarlı’nın haklı olabileceğini belirtmektedir. Clauson, gövdenin “(bir şeyi) devir- (toturn, orroll, over (something))” anlamına geldiğini yazmaktadır. Bu veriler gövdenin özgün biçiminin ahtar- olabileceğini, bu gövdelerle ahşam sözünün bat-, devril-, düş- anlamlarına gelen bir Türkçe “ah-“ eylem kökünün türevleri olabileceklerini düşündürmektedir. Clauson, değiş- anlamındaki “ağ-“ eylem kökünün yüksel- anlamındaki eşseslisindenbozma olduğunu yazmıştır. Bu veriler ışığında Atalay’a (1941) göre bozul- anlamına da gelen değiş- anlamındaki ağ- kökünün, yazılı kaynaklara girmemiş ah- eylem köküyle birleştirilmesinin daha doğru olabileceği kanısındayız. Bu varsayıma göre ahşam sözü “ahşa-“ biçiminde bir eylem gövdesinin türevi olabilir.

Orta Türkçe ahşamın karşılaştırılabileceği başka bir eylem gövdesi uyu- anlamına gelen Orta Türkçe “uhşa-“dır. Yalnızca atlar için kullanılan bu gövde Clauson’a (1972) göre benze- anlamındaki “ohşa-“ eylem gövdesinden bozmadır. Nitekim Atalay’ca ohşa-biçiminde okunmuştur (Div). Benze- anlamındaki ohşa- günümüze “okşa-“ biçiminde gelmiştir. Bir şeyin üzerinde el gezdir- anlamındaki “okşa-“nın da eski biçimi “ohşa-“dır. Atalay “ohşa-“nın bütün anlamlarını tek başlık altında sunmuştur (Div). Kökleşik sözlükler (Ağakay 2023, Özel 2018) de el gezdir-, benze- anlamlarındaki “okşa-“ları tek başlık altında sunmaktadır. “Uhşam” biçiminde bir verinin bulunmaması, ahşamın “uhşa-“ya bağlanmasını gölgelemektedir.

Çağdaş dilcelerin bir bölümünde akşam yerine “ingir” sözü kullanılmaktadır (Eren 2020). Bu söz Divan’da alaca karanlık anlamındadır. Kaşgarlı Mahmut Oğuzların “imir”biçiminide kullandıklarını yazmıştır (Eren 2020). İngirbiçimi Anadolu’ya “engir” biçiminde “tan ağarırken” anlamında gelmiştir (Derl). Kimi dilcelerde akşam anlamında “geç” sözünün eşdeğeri olan “keç, kiç” gibi sözler de kullanılmaktadır (Eren 2020). Halk dilimizde yaygın olarak akşam vaktine “kaşık çalımı”, Antalya ilimizde “sığır dönümü” denmektedir (Derl).

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 12. bası. TDK. Ankara, 2023.

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Bartholomae C. Altiranisches Wörterbuch. Straßburg, 1904.

(18)/

lauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.

Divanülûgat-it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Franz Steiner Verlag GmbH. Wiesbaden, 1963-1975.

Eren H. Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Haz. Akalın ŞH. TDK. Ankara, 2020.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.

Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.

Keresteciyan B. Dictionnaire etymologique de la Turquie. Stephan Austin and Sons Ltd. Londres, 1912.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Ögel B. Türk kültür tarihine giriş 1. Kültür Bak. Ankara, 1978.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoğlu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Räsänen M. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki, 1969.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lûgatı. Birinci cilt A-E. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Simurg. İstanbul, 2002.

Tietze A, Tekin T. Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar. Erdem Ocak 1989; 5 (13): 285-293.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yy ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

SUDAKİ MAVİ ZAMBAK/**NURAY GÖK AKSAMAZ**

Göge asılan bahçelerden suya yansıyan ağaçlar, güneşin yapraklarını eriştirir. Kendini gizleyen gerçeğe açılır imgelem ve soyutlar çiçeği. Çocuksu bir dilde görünür, Sudaki Mavi Zambak. Esintiyle ışığa yönelir, çamurlu sudaki yaprakların arasından.

Dünyanın yedi harikasından biri olan Bâbil'in Asma Bahçelerinde gezinirken "Neden harika sayısı yedidir?" diye sorar vedüşünür sevinç içinde. Sayıların tarihi söyler, sayı kullanma gereksinimiyle kimi simgelerin nasıl yaratıldığını. Uzun bir dönem pek çok şey yedi ile sınırlanırken Zambak der kidört mevsiminötesinde bilinmeyen ya da unutulmuş mevsimler de olmalıdır!

Sayılar, bir şeyin ya da her şeyin bir şeyde var oluşunu gösterir. Ama sayılardaki sıfırın sayısı bilinemez. Geriye bir şey kalmadığını gösteren sıfır, kendisinden sonra gelen bir noktayı ya da dalgayı varlık olarak göstererek umudu yeşertir oysa. Yeter ki sıfırla çarpılmasın gerçek, sıfırlanmasın akıl!

Algı, her şeyin temelini birde görür, bütünde çoğalttığı izi değişmeyen gerçeklik gibi görür. Tabanlar değiştikçe sayılar da değişirken bir ve sıfırın karşılığı değişmez. Sayısal çağda, on tabanından iki tabanına geçişte farklı dizilimler ile görünür, bir ve sıfır. Farklı olasılıklara açılınca birin beyaz, sıfırın siyah olduğu düşüncesinden uzaklaşır Zambak.

Evrimsel geçişlerde bakış açısı değişir. Yansıtan beyazı da ayrıştırırsa, emen siyahı da ayrıştırırsa üç ana renk kırmızı, sarı, mavi ve aralarında turuncu, yeşil, lacivert ve mor ile su damlasında gökkuşağının yedi rengini görür. Başka renkler de var, bilir artık Zambak. Eğer sınırları aşmaya yönelirse gökkuşağının yedi

renğinin ötesindeki renkleri, ışınları ve dalgaları görebilir. Yedi notanın ötesinde başka sesleri, incelikleri, uzay-zamanları algılayabilir. Öyleyse yedi günün de ötesinde günler olabilir, henüz yaşanmayan! Böylece karanlıktan korkmaz olur. Yeter ki yok olmasın imgelemdeki güneş!

Asma Bahçelerde göğün mavisıyla dalgaların yükselişini görür, Zambak. Vadideki yeşile özlem sevgilide, suya özlem ise çölün belleğinde kalır. Asma Bahçeler, Bâbil'e yaşam veren Fırat'tan alır suyunu. Işığa açıktır, açık olması gerektiği düşünülen yapılar! Ve havada yetişir ağaçlar bilgelikle. Harika olan ise toprak, su, ışık ve havanın çok yüksekte birleşmesi.

Bâbil'in Asma Bahçeleri, içindeki toprakla gökyüzüne uzanan sütunların üzerindeki taraçalardır. Bu taraçalar sulanmak ister, ağaçlar kurumasın ve meyve versin diye. Peki Fırat, dağların üzerinden mi geçer, yoksa yapay dağlar mı yapılır, suyu üzerinden akıtmaya? Derler ki bent kapaklarını açan tanrılardır! Işığın suda yansıttıklarına hayran olana duyulan aşkla açılıyor olmasın kapaklar! Derin bilgi gizeme dolaşır insanın belleğinde, evrimi sağlayan geçişler unutuldukça! Eğer kendiliğinden açılan kapaklar yoksa, su yerden göğe pompalanır! Neden yapılır bunlar? Sevgilinin ya da tanrıçanın başı yedi kat göğe ersin diye mi? Ermese de badem, hurma, gül, zambak, zeytin, ceviz, çitlembik, asma, ardıç, servi, meşe, ılgın, alıç, köknar ile uygarlık gelir.

Bâbil kenttir, orada bir kapısı var denilir tanrının. Kentin başka kapıları da vardır. Sözelimi Mavi İhtar Kapısı Berlin'de görülür. Aslında Bâbil'de Asma Bahçeler var mı, yok mu belirli değildir. Bâbil Kulesi ne denli yükselmiştir, o da bilinmez. Belki bir köprü de vardır, orada. Tarihteki ilk köprü olmasın! Peki Ninevâ'da bulunankil tablet ya da Taylor Prizması ne der? "Asma Bahçeler, Bâbil'in değil, Ninevâ'nın" mı der? Öyle derse Dicle anımsanır! Böylece sular vadilerin dik yamaçlarını birleştiren bir kemerden geçer. Kanalların açık olduğu yerde suların akışını yönetme sanatı yani mühendislik, sanatın olduğu yerde de

en azından köprüler vardır! Suyun yüzeyinde görünür gizemiyle daireler, Mimar Sinan'ı anımsatarakköprü sanatındaBağlantıları yaratıcılıkla kurarak geçişleri sağlayan asıl köprü ise beynimizdedir.

Bâbil gibi İstanbul'un da pek çok kapısı vardır. Sözelimi Bâbil'in “bâb”ındanyani sözcüğün kapısından geçerek Bâb-ı Âli'ye, bir yüce kapıya varılır. Sonra da yapıların derinliğinden geçerken kitapların tozunu silkeleyerek Galata Köprüsü'ne varılır. Köprü'nün düşünceleri de oradan görülür: “Burada insanların içinde büyük dürbünler/Güller gibi açmıştır,” der, Sait Faik ki bu şiir “Köprü”dür. Orada yukarı doğru birer birer uzanan ağaçlarla dalgaların salınımı görülür. Sonra evrenimiz genişledikçe salınımlarla uzayan bir bahçeye dönüşür, Galata Köprüsü. Eminönü ucundayken sağ ya da sol, hangi tarafta olursa olsun; düşüncenin sulardan ışıkla yansıdığını, gözlerin incelikleri görebilmek için dört açıldığını, tek yürek susularak sevgi tohumlarının yeşertildiğini görür, Zambak. Kirli seslerin Haliç'te arıtıldığı bir bahçededir. Haliç'te altın rengindeki şarkılara eşlik eder, aşkla.

Güneşin bulutlardan kurtularak batışının ardından göğe uzanan minarelerle gözler Süleymaniye Camiine açılır. İstanbul'un tepelerinin sayısı yedidir ve bu tepelerin üzerinde yükselen her bir yapı kendisi ve gördüğüyle harikadır. Çamlıca Tepesi, bu tepelere dahil değil! Sözü edilen eski İstanbul, tarihi yarımadadır. Erken Roma da yedi tepelidir, Vatikan Tepesi bu tepelere dahil değil!Yedi tepe üzerinde kurulmuş başka kentler de bilinir. Tepeleri izleyen yolda Çemberlitaş Anıtı, Fatih ve Yavuz Sultan Selim Camileri, sonra Edirnekapı'daki tek ışıyla Mihrimah Sultan Camii görülür. Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camiyle bakışıp durdukça, yılda bir an da olsa Güneş ve Ay birliktegörülür. Topkapı Sarayı'nın ardında Ayasofya ve Sultanahmet Camiyle Sarayburnu Tepesi ve eğer Avrat Pazarı içinden de geçilirse Arkadius Sütunuyla İstanbul'un yedinci tepesinde...

Başka bir bakış açısıyla tepelerin dışında Sarayburnu açıklarında Kız Kulesi de görülür. Köprünün Kastamonu, Sivas, Safranbolu... Erzurum’u düşündüğünü söyleyen Sait Faik, Kız Kulesi ile Üsküdar’ın ötesini de bilir. Kız Kulesi, Orhan Veli’nin “Elifbamın yapraklarında” dediğidir. Nâzım Hikmet, “Çınarlı, kubbeli, mavi bir limanın” özlemini çektiği için “İstanbul’u kovalayarak fır dönmek” ister, “NotrDam’ın bahçesinde Kız Kulesi’yle”. Oktay Rıfat ise “O güneşler, o çalkantılar/masamda gök, masamda Kız Kulesi”der. Ve Cemal Süreya şiiri “Sevincelik”, “Kız kulesinin düş getiren pay senetleri / Kısa sürede kapış kapış gitti...” der. Günü gelince Sudaki Mavi Zambak, “Kız Kulesi de satıldı diyorsan/açıklarda yol veririm şiirlere” diyecektir.

Galata Köprüsü’nün paralelinde aynı adı taşıyacak olan bir köprü kazıklarla denize çakılırken yeni köprünün önceki gibi sallanmayacağı söylenir. Suların mavileşeceği ve eski köprünün Haliç sırtlarında bir kültür köprüsü olacağı da söylenir. Derken bahçe yanar! Sesler asılı kahr gökyüzünde. Eski Köprü parçalara ayrılarak Hasköy ile Ayvansaray ve sonra Eyüp ile Söğütözü arasında farklı gezintilere çıkarılır. Bu gezintiler başka kapıları açarken bir parçası kaybolmuş mudur, eskinin? Madamın Yerindeki Leyla Hanım, elinde sıcak kahveler ve faturalarla ortalıkta görünmez olur. “Nargile İçenlere Aittir” diyen Recep Amca’nın tömbeki ve nargileleri ise Tophane’de görülür. “Koyun koyuna yatan çocuklar” da oradadır, çünkü Vedat Türkalı, “Bekle Beni İstanbul” demiştir. Arzu Birahanesinde çapulcu kılığında olduğu söylenen düşlerin suya düşer kimileri. Ötesini Küçük İskender görür. Karaköy ayağındaki Kemancı, kızıla açılacakmış gibi incelttiği sesiyle üst katmanda kırmızıdır.

Düşlerin yüklendiği fiçilerin kimilerinin üzerinde derişik ölüm vardır ki Sudaki Mavi Zambak o zaman mor görünür. Yüreği kırmızı masal balıklarıyla söyleşirken sönmeyen ateşlerin dumanı gözlerinde tüter. Yansımalarda güneşi gördükçe başka bir kentte de olsa İstanbul düşleri görmeyi ve kentler arasındaki bağlarla imgelem köprüleri kurmayı sürdürür Zambak. “Günün birinde hiç olmadığı kadar güzel olacak İstanbul!” der, umutla.

Değerli Öğrencilerine Çağrı

Prof. Dr. Yıldız Tümerdem
Çocuk ve Toplum Hekimi

Dinle Çocuğum, dikkatle dinle; sana güneşi armağan ettik. Yürüyeceğin yol ışıklansın istedik... Tut sımsıkı avuçlarında güneşi, korkma yanmazsın... Dolunayı, Saman Yolundaki tüm yıldızları serdik önüne... Karanlık olmasın gecelerin, aydınlansın evrenin istedik... Sımsıkı sarıl aşkla ve de sevgi ile. Korkma yalnız kalmazsın yaşamında...

Yağmur yağdırdık temiz ve lekesiz evrenine, dört mevsiminde körpe yaşamının... Beynin çağdaş bilgilerle dolsun istedik... Doldur yaşam nehirlerini, korkma boğulmazsın... Ufkun ötesini gör istedik, ilkelerinden ödün vermeden yaşamayı öğrenmen için... Korkma ulaşırsın, zor olsa da gök kuşaklı o yerlere...

Kanat taktık yüreğine, dingin ve doğru yaşamlara uçman için. Aç güçlü kanatları açabildiğince korkma düşmezsin, sürünmezsin yerlerde... Kapama gözlerini, aç açabildiğince... Gör; üçüncü gözünle de gerektiğinde... Unutma; iki gözle görmek yetmiyor. At Gözlüğü ile bakma çevrene, kısır bir döngüde yaşamaya zorunlu kalırsın...

İstedik ki; “Bekçisi ol Ulusal Bütünlüğünün”... Sahip çık **ATATÜRK** İlke ve Devrimlerine... Koru Kimliğini, koru Ana Toprağının Dilini Türkçemizi...

İzin verme ele geçirmelerine Atalarımızın kanıyla alınmış bir karış toprağımızı bile. Evet; izin verme...

Yanılmazsın inan, bu öğütleri iç görülü kulağınla dinlediğinde çocuğum... Korkak olma... Gelecek korkun olmasın... Kararlı adımlarla yürüyebileceğin yolu biz öğretmenlerin gösterdik sana. Son kararı sana bıraktık... **Öğütlerimize kulak vermeni istiyoruz...**
Karar yine de senin çocuğum...

VİCTOR HUGO

YILMAZ ÇONGAR

(26 Şubat 1802 Basençon-Fransa / 22 Mayıs 1885 Paris - Fransa)

“İnsanların aşağılandığı, emeklerin sömürüldüğü, kadınların açlık nedeniyle bedenlerini sattığı, çocukların eğitimsizlik nedeniyle yeteneklerinin yok olduğu bir dünyada, cehalet ve yoksulluk egemen oldukça SEFİLLER gibi kitaplar her zaman yazılacak ve okunacaktır. Victor Hugo (Sefiller adlı romanın önsözünden)

Bir gün Paris’te bir yayınevinin kapısından on beş yaşında bir erkek çocuğu girer. Elinde bir tomar yazılı kağıt vardır. Yayınevinin sahibine der ki:

“Burada yazılı şiirlerimi kitap halinde bastırmak istiyorum.”

Yayınevi sahibi aşağılayıcı bir gülümsemeyle:

“Şiir artık satılmıyor, basamam.” der. Genç şair, “Benim şiirlerim satılır” derse de, adam basmamakta direnir. Sonunda çocuk :

“Yazık ettiniz, bu ilk şiirlerimi basacak olsaydınız, bundan sonraki tüm yapıtlarımın basma hakkını size verecektim. Büyük bir servet kaybettiniz.” der ve gider. Yayıncı, yıllar sonra gerçekten hata ettiğini anlar, çünkü bu çocuk geleceğin dahi yazarı Victor Hugo’dur.

Victor Hugo, 26 Şubat 1802’de Fransa’nın doğu kesiminde, Besançon kentinde doğar. Babası Joseph Leopold Hugo, bir marangozun oğludur. 14 yaşındayken orduya yazılmış, 1802’de binbaşı olmuş, Napolyon Bonapart’ın en sevdiği komutanlardan biridir. Sonradan general olmuş ve “Kont” ünvanını da almıştır. Annesi Sophie (Sofi) ise denizci bir ailenin kızı olup, babası köle alışverişi ile uğraşan bir kaptandır.

Victor Hugo ailenin üçüncü çocuğudur. Kendinden önce iki ağabeyi vardır. Abel dört yaş, Eugene (Öjen) iki yaş büyüktür. Vaftiz babası, Napolyon’a karşı olan subaylardan Victor Lahorie’dır. Böylece çocuğa Victor Hugo adı verilmiştir.

Önceleri çok cılız, çelimsiz olan yavruya annesi çok iyi bakmış, şefkat göstermiş, ondaki üstün zekayı sezmiştir. Tüm bu gayretleri öğrenen, bilen Victor Hugo yaşamınca annesine minnet, şükran duyguları beslemiş, kalbinde sevgi ateşi yanmıştır.

Hugo’nun çocukluk yıllarında, Napolyon kazandığı zaferlerle Avrupa’yı fetheder. Aile, kahraman bir komutan olan babasının peşinde Besançon’dan Marsilya’ya, oradan Korsika’ya, İtalya’ya Napoli’ye, İspanya’ya Madrid’e sürüklenir, oralarda yaşarlar. Sonunda yine Paris’e gelir, yerleşirler.

O günlerde Napolyon’a yapılan bir suikastta birçok subay kurşuna dizilir, Victor Hugo’nun vaftiz babası General Lahorie’de suçlu olarak aranmaktadır. İşte Hugo’nun annesi Sophie, generali komşu manastırın kilisesinde saklar. Ona hergün yemek götürürken çocuklar da yanındadır. General, Hugo’ya ve iki ağabeyine Latin tarihçileri hakkında dersler verir.

Bir de komşuları Foucher (Fuşe) lerin kızı Adele (Adel) vardır. Hugo ve ağabeyi bu kıza çocukluk aşkı beslerler.

Çok geçmeden çocuklar yaşamlarının acısıyla karşılaşır, babaları, annelerinden boşanır. Baba, Korsika’da tanıdığı Kontes Catherine’e aşık olmuştur. Kontes 16 yaşındadır. Eugene ile Hugo yatılı okula giderler, velileri hala Martin

Chopine'dir. Hala çok cimridir, Hugo bu 12 ile 16 yaş arasında sıkıntılı günler yaşar. Ama okulda kendine göre bir dünya yaratır, boş zamanlarında Latin şairlerini okur, romantizmin kurucusu Chateaubriand'ı (Şatobrian) örnek alır.

15 yaşında, Fransız Akademisi'nin düzenlediği yarışmada "Bilginin sağladığı mutluluk" konusunda 300 dizeyi geçen şiiriyle mansiyon kazanır. 17 yaşında, Toulouse Akademisi'nin açtığı yarışmada, zamanın tüm ünlü şairlerini geride bırakarak "Altın Zambak Armağanı" nı elde eder.

Bu arada Victor Hugo, annesini hiç yalnız bırakmaz, sevgisini eksik etmez, hatta bir zamanlar, annesinin, boşandıktan sonra, vaftiz babası General Lahorie ile sevişmesini bile hoş görmüştür. O general bir süre sonra Napolyon'a karşı, yapılan başka bir ayaklanmada yakalanarak kurşuna dizilecektir.

Hugo artık annesiyle oturmaktadır, 13 Şubat 1820'de Berry Dükü, operadan çıkarken öldürülür. Victor Hugo bu olay üzerine güçlü bir ağıt yazar. Kral 18 nci Louis çok memnun olur, genç şaire maaş bağlar.

Aynı yıllarda Hugo, kardeşi Eugene ile dergi çıkarırlar, adı "Edebi Koruyucu" dur, şair tüm şiirlerini ve denemelerini bu dergide yayınlar. Chateaubriand, (1768 - 1848) Victor Hugo'ya "Dahi", "Yüce Çocuk" ünvanlarını yakıştırır.

Kardeşlerin en büyüğü Abel, babası gibi askeri okula yazılır. Subay olur. Fransız Ordusu tarihi üzerine kitaplar yazar. 1855 yılında elli yedi yaşında ölür.

Eugene ile Victor'da kendilerini edebiyata vermişler, bu arada komşuları Foucher'lerin kızı Adele ile arkadaşlık yapmaktadırlar. Yalnız yaşları yeter derecede büyüdüğünden bu arkadaşlık aşka dönüşür. İki kardeş te aynı kıza aşıktır. Adele, beyaz tenli, siyah saçlı, parlak kara gözlü çok güzel bir kızdır. Adele'in gönlü Victor'dan yanadır, bunu sezen Eugene, kardeşini kıskanır, araları açılır, dargınlık büyür. Victor, Adele'e şiirler yazar, mektuplar gönderir, hemen sonra bu şiirler kitap halinde bastırır.

Bu günlerde acıklı bir olay olur, anne, Sophie Hugo, üşütmüştür, ağır hasta olur ve elli yaşında 28 Haziran 1821 günü ölür.

Duruma çok üzülen Victor, Foucher'lerin ailesinden teselli arar, onların evinde yatar kalkar, bu arada bir kitap daha yayınlar, Adele ile aralarındaki aşk iyice alevlenir, kitaptan kazandığı paranın da yardımıyla , annesinin cenaze töreninin yapıldığı Saint Suplice Kilisesi'nde evlenirler.

Evliliğin mutluluğunu yaşayacak olan iki genç aşığı yeni bir acı olay, bir felaket beklemektedir. Eugene, kardeşinin evleneceği gün aklını kaçıır. İki kardeş aynı kıızı sevmiş, biri onunla evlenmiş, diğeri kaybetmiştir.

Nikah töreni yapılırken kimsenin yüzü gülmez. Baba General Hugo törende bulunamaz, diğer oğlunu akıl hastanesine götürür. Şanssız Eugene on beş yıl tımarhanede yatar, 1837 yılında 37 yaşındayken orada ölür.

Yeni evliler iki yıl daha Foucher'lerin evinde barınırlar. Uzun günler, aylar boyunca felaketin etkisi altında kalırlar, zaman her acıyı hafifletir, unutturur.

İlk çocukları oğlan olur, fakat iki ay yaşar ve ölür. İkinci çocukları kızdır, yıl 1824'tür, bebeğin adını Leopoldine (Leopoldin) koyarlar. İki yıl sonra Charles (Şarl), daha iki yıl sonra Victor François (Fransua) doğar. Bu iki oğlandan sonra dördüncü çocuk kız olur, yıl 1830 dur ve bebeğin adı Adele'dir.

Hugo'nun aile yaşamının bu ilk yıllarında yapıtları da birbirini izler, 1823'te ilk romanı İzlanda'lı Han yayınlanır. Dört cilt olan kitapta yazarın adı yoktur, halk böyle

yapıtlara “Kara Roman” der. Sayfalar entrikalar, akıl almaz maceralarla doludur, eleştirmenlerden çok iyi notlar alır. Eşi Adele’de edebiyata, yazı ve resime düşkündür. 1824’te “Yeni Övgüler” adlı ikinci şiir yapıtı vitrinlerdedir. 1826’da Bug Jurgal adlı zenci ayaklanmasını konu eden romanı yayınlanır. Aslında bu yazarın ilk romanıdır. 1820’de Le Conservateur Litteraire adlı dergide tefrika olarak çıkmıştır.

Artık her yıl yeni bir yapıtı piyasada görülür. Odes et Ballades (Övgüler ve Türküler) 1822’den 1828’e dek beş kez yayınlanır. İçinde krallığı öven, Napolyon’a olan hayranlığı belirten şiirler vardır.

Cromwell romantik bir tiyatro yapıtıdır, 17 nci yüzyıl İngiltere’sinin diktatör devlet adamı aynı zamanda asker olan Cromwell’in yaşamını konu yapar. Beş perdelik bir oyundur. 1827’de yayınlanır. Yapıt aynı yılın sonbaharında eleştirmenlerin önünde Victor Hugo’nun kendisi tarafından okunmasıyla görücüye çıkmış olur. Yapıtın özsözü romantik akımın bildirisiidir.

Victor, yapıtı babasına adar. Babasının Napolyon zamanında kazandığı rütbeler ve ünvanlar geri verilmiştir. O, yaşlı fakat gururlu bir generaldir. Evi Paris’te Victor’un evine yakındır. Yazar, eşiyle birlikte 1828’in ocak ayında babasını ziyarete gider. Cromwell’i ona okur, babası yazarı kutlar, çok neşeli bir akşam geçirirler. Gece yarısı Victor ve Adale, yürüyerek evlerine dönerler, yatacakları sırada kapının çingırağı acı acı çalınır. “Babanız vefat etti” der gönderilen haberci. Yazar hemen babasının evine gider, biraz önce kanlı canlı konuşan baba şimdi morarıp soğumuş, hareketsiz yatmaktadır.

Dervişleri, esir kızları, cinleri anlatan Les Orientales (Doğu Şiirleri) ve Les Dernier Jour D’un Condamne (Bir Mahkumun Son Günü) ile Hugo’nun adı artık iyice duyulur.

Konusu İspanya’da geçen, güzel bir kızı seven üç kişiyi anlatan “Hernani” ise, romantik tiyatronun ilk büyük örneğidir. O günler klasik edebiyatçılarla romantizmi savunanlar arasında çatışmaya yol açar.

Hugo, annesinin etkisiyle kralcıdır, babasının etkisiyle cumhuriyetçidir. Napolyon’un sürgündeki acıklı yaşamını “Les Deux iles” (İki Ada) adlı şiirinde dile getirdiği zaman devrin politik çevrelerinden tepkiler alır. Kral X. Charles’ın “Taç Giyme Töreni’ne Övgü” (Ode a la Sacre), şiiri nedeniyle de “Legion D’Honneur” nişanına değer görülür.

Hugo, ünlü yazar ve eleştirmen Chateaubriand’ın ve Sainte- Beuve’ün (Sent böv) övgü dolu yazılarıyla edebiyat dünyasında romantik akımın kaptanı durumuna gelir. Özellikle Saint Beuve, (S.B.) imzalı yazılarıyla Hugo’nun kalbini kazanır. Aslında evlerine sık sık gitmekle, özellikle Hugo evde olmadığı zamanlar, eşi Adele’le karşılıklı elele, diz dize, göz göze sohbetlerle Adele’in kalbini de aşkını da kazanır. Hugo durumu biraz geç anlar, nedenleri, tiyatroya düşkünlüğü, kadın artistlerle akşam yemeklerine katılmaya başlaması, gece eğlencelerine yalnız gitmesi, evine geç gelmesi, bazen hiç gelmemesidir. Bu durum veya gizli aşk büyük oğlunun doğumunda yani 1826’da başlar ve yıllarca sürer. Hugo onları el ele tutuşmuşken görür, veya yakalar, en kötüsü Saint-Beuve’ün, son çocuk olan küçük Adele’i çok sevmesi, onun yüzüne hayran hayran bakmasıdır. Hugo’nun kuşkusu artar, acaba babası Saint- Beuve’ümüdür?

Hugo, hem karısını hem de Saint-Beuve’ü ayrı ayrı sorguya çeker, ikisi de aşklarını kabul eder, inkar etmezler. Hugo, artık küskün ve çaresizdir, eve çok seyrek

gelmektedir, aile içinde korkunç kara bulutlar dolaşmaktadır. Evde dolapları karıştırır, eşinin çamaşırları arasında Saint-Beuve'ün fotoğrafını bulur, buluştukları zaman yakalamak için dedektif tutmak ister, vazgeçer, buluştukları evin adresini yine vazgeçer.

Sonunda intihar etmek, canına kıymak ister, bu düşünceden hemen vazgeçer. Eleştirmenlerin dediğine ve kendinin de inandığına göre, o bir dâhidir. Bu deha ona Tanrı'nın armağanıdır, bu dâhiyi öldürmeye hakkı yoktur.

Eşi Adele, Saint-Beuve'le kaçmak, başka bir şehire yerleşmek ister ama sevgilisi kabul etmez.

Hugo ise, "Eşim beni sevmedi ama ben sevgi arayacağım, bulacağım da" der.

Büyük yazar bu gönül fırtınaları arasında Notre-Dame de Paris' yi yazar. Bu büyük roman, uzun zamandır, insan yaşamına biçim veren üç etken, olarak beyinde tasarladığı "Din – Toplum – Doğa" üçlemesinin ilkidir ve din ağırlıklıdır. Konu, bir ada üzerinde göklere yükselen ve Paris'in sembolü olan Notre-Dame kilisesinde geçer.

Hugo, romanını 1 Eylül 1830'da yazmaya başlar, dört buçuk ay sonra 15 Ocak 1831 günü bitirir. Yapıt, hemen yayınlanır ve satış rekoru kırar. Artık Hugo'nun ünlü bir şair, bir tiyatro yazarı olduğu kadar ünlü bir romancı olduğu da kanıtlanmıştır. Roman Türkçe'ye Notre-Dame'ın Kamburu diye çevrilir, nedeni kahraman kambur Quasimodo'dur. Çingene kızı Esmeralda, Rahip Frollo unutulmaz kişiliklerdir. Romanda, din, aşk, özveri, ihanet her şey vardır, bugün dahi okunan 572 sayfalık bir dünya klasiğidir. Özeti şöyledir:

"Olay Ortaçağ Paris'inde geçer. Hemşire Gudule bir kız çocuk doğurur. Bebek çok güzeldir. Fakat Çingeneler rahat vermez, sonunda bebeği çalarlar. Yerine çirkin eğri büğrü bir bebek bırakırlar. Hemşire de bu bebeği Notre Dame kilisesinin kapısına bırakır. Bu çirkin bebeği kilisenin baş rahipi Frollo alır. Bebeğin bir gözü büyük, bir gözü küçüktür, sırtında kambur vardır, kolları anormal derecede uzundur. Adını eksik, tamamlanmamış anlamına gelen Quasimodo koyarlar. Rahip bu çirkin bebeği büyütür.

Aradan yirmi yıl geçer, Quasimodo, rahibe bir köpek gibi sadıktır. Kilisedeki görevi de zangoçluktur. Koca koca çanları çalar, çanların ipini çekerken ayakları yerden kesilir, havaya yükselir. Çanların çok yakınında olduğundan, o yüksek seslerden kulakları sağır olmuştur.

1482 yılında Kral İkinci Louis'nin zamanında yapılan bir festivalde Quasimodo yılın en çirkin adamı seçilir. Halk bu çirkin adamı omuzlarına alır, sokaklarda dolaştırır. Herkes onu alkışlar. İşte bu sırada adı Esmeralda olan genç çok güzel bir kız, eğittiği keçisiyle dans ederek oyunlar yapmaktadır. Quasimodo, Esmeralda'yı görür görmez aşık olur. Esmeralda, yıllarca önce Gudule'nin çalınan kızıdır ve geçmişini bilmez, yalnızca boynunda, annesinden kalan bir bebek patiği asılıdır.

Rahip Frollo'da güzel kızı görür, aşık olur, şehvet dolu bakışlarını kızın üstünden ayıramaz.

Quasimodo, kızı kaçırmayı planlar, rahip ona "yardım edeceğini" söyler, kız kaçırıldığında nasılsa rahip ona sahip olacaktır.

Paris'in karanlık sokaklarında ikisi kızı kaçırlırken, muhafız bölüğü yüzbaşı Phoebus kızı kurtarır, rahip Frollo kaçır, Quasimodo askerlere yakalanır. Ceza olarak

çarmıha gerilir, kırbaçlanır, dövölür, kan içinde kalır, çok susar, kimse su vermez, Quasimodo'ya güzel Esmeralda su verir, Quasimodo ağlar.

Esmeralda, kendini kurtaran yüzbaşıya aşık olur. Rahip, kızla buluşması için bu kez yüzbaşıya yardım eder, onlar buluştuğu zaman yüzbaşıyı bıçaklar ve kaçır. Askerler sanarlar ki, Esmeralda bıçaklamıştır. Onu yakalar, zindana atarlar. Duruşmada Esmeralda idam cezası alır.

Kız, Notre-Dame kilisesinin önünde tam idam edilecek iken Quasimodo, yanında getirdiği bir iple yüksekten idam sehпасına atlar, cellatları öldürür ve Esmeralda'yı kaçıır. Bu kahramanlık karşısında idamı izlemeye gelen halk Quasimodo'yu alkışlar. Güzel kız kilisede emin bir yerdedir.

Rahip Frollo, çingenelerle işbirliği yapar, sevdiği kızı kiliseden kaçırmak ister, fakat Quasimodo, çingenelerle çatışır, kızı korur, o sırada rahip arkadan dolaşıp kızı kaçıır ve ona, eğer benim olursan, benimle sevişirsen, seni idamdan kurtarıyorum, der. Kız sevgilisi Yüzbaşı Phoebus'u sorar, onun öldüğünü öğrenince rahibe saldırır, iter, düşürür. Rahip onu cezalandırmak için yine zindana attırır, sonuçta Esmeralda idam edilir, onu kilisenin yüksek balkonundan izleyen rahibi arkasından gelen Quasimodo iterek düşürür, öldürür. Bir daha da Quasimodo'yu kimse göremez.

Yıllar sonra, suçluların cesetlerinin atıldığı mahzen açılır, ölü bir kadına sarılmış, kambur erkek cesedi bulunur."

Hugo, tiyatro konusunda yoğunlaşır, "Le Roi s'amuse" (Kral Eğleniyor) adlı bir komedisi oynanır. Fakat konu içinde, "kral'ı öldürme sahnesi" vardır, elbette Louis-Philippe idaresi oyunu hemen yasaklar, yıl 1832 dir. Bir yıl sonra "Lucrece Borgia" yı yazar, 2 Şubat 1834' te oynanan yapıt büyük başarı getirir, aşık olacağı ve 51 yıl birlikte yaşayacağı kadını da, bu oyunda bulur. Bu aşk tam elli yıl sürecektir.

Oyunda ikinci derecede rol alan Juliette Drouet (Jülyet Drue) esmer tenli, kara gözlü, yirmi yedi yaşında bir kadındır, önce heykeltraş Jean-jacques Pradier ile yaşamış, ondan bir kızı olmuştur. Viktor Hugo, onu görür görmez aşık olmuş, ahenkli yürüyüşüne hayran kalmış, bunu, "Alevden bir kuş gibiydi!" diyerek belirtmiştir.

Hugo, yeni sevgilisini her şeyden kıskanır, romanından kazandığı paralarla ona bir ev kiralar, yeni elbiseler alır, tiyatroda oynatmaz, borçlarını öder. Juliette ise akşama dek evini siler süpürür, yırtık, sökülük diker, akşama gelecek olan kocasını bekler, aslanıyla yüce aşkını doya doya yaşar.

Hugo'nun çalışma odasında perdeler çekilmiş, içerisi loştur. O, koltukların arasında gezinerek, yazacaklarını düşünür, sonra eğik yüzeyli, yüksek masasının önüne gelir, mürekkep hokkasına tüy kalemini batırır, ayakta yazar, yazdıklarını yere atar. Kadın kağıtları toplar, sıraya koyar, vakit bulduğunda temize çeker. Bu iş önce Adele'indi, sonra Juliette'e devredildi.

Zaman böyle geçerken, Juliette, tiyatroyu, sahneyi, oyunculuğu özlemişti, bunu Hugo'ya söylediğinde sevgilisi korkunç kükreyerek reddetti. Bu ilk kavgaydı, kadın evden kaçtı, ablasının yanına gitti. Büyük aşk bitmemişti, mektuplar gitti, geldi, Ağustos 1834'te yine birleştiler. Bu kez tiyatro oyunculuğu serbestti.

Juliette sahneye çıktığında Adele'in ve Saint-Beuve'ün düşmanlığıyla artist birinci perdede ısıldı, ikinci, üçüncü perdede yuhalandı, Juliette sahneden kaçtı. Bir daha da hiç oynamadı, bu tutku da böyle son buldu.

Hugo, böyle ihanetler, kıskançlıklar, sinir bozuklukları arasında yine de boş durmuyor, üst üste yeni yapıtlar, oyunlar yazıyor, yayınlıyordu. 1840 yılına dek,

Mirabeau Üzerine İnceleme, Edebiyatla Felsefe Karışık, Padua'nın Zalim Hükümdarı Angelo, Alacakaranlık Şarkıları, İçten Sesler, İkizler, Işıklar ve Gölgeleler, adlı piyasaya çıktı.

Fakat Viktor Hugo'nun asıl hedefi Fransız Akademisi'ne seçilmek, üye olmaktır. Sonunda 1841'de seçildi, yeşil elbiseyi giydi, 1635'te Kardinal Richelieu'nün (Rişliyö) kurduğu kırk kişilik ölümsüzler listesine girdi. Edebiyat dünyasında eksik olmayan çekememezlikler, düşmanlıklar da arttı. Honore de Balzac bile, sevgilisi Kontes Hanska'ya yazdığı mektupta "Fransızlara özgü bir değer, gerçekçi olmanın Victor Hugo'da bulunmadığını" söylüyordu.

Oysa Hugo'nun duygu dünyası çok geniştir ve konularını kuyumcu gibi işler. Onun "Doğu Şiirler"i için Baudelaire (Bodler), "Bir Hint şalı gibi, pırıl, pırıl!" der.

1843 yılında iki sevgili İspanya gezisinden dönerlerken Rochefort yakınlarında bir restorana uğrarlar. Garson beklerken gazeteye göz gezdiren Hugo, birden çılgık atarak yere düşer. Telaşla gazeteye bakan Juliette haber okuyunca felaketi anlar. "Şairin büyük kızı Leepoldine'le kocası Seine ırmağında kayık gezintisinde teknenin devrilmesi üzerine boğulmuşlardır." Hugo, kendinde değildir, birden davranıp koşmaya başlar. Haykırarak, deli gibi koşan şairi sevgilisi durdurur, posta arabasına bindirir.

Paris'e geldiklerinde evine gider, Adele'le karşılaşır, karısı soğuk bir sessizlik içinde, uzak durur, hiç konuşmazlar yalnız çocuklar ablaları için ağlarlar. Hugo bir süre sevgilisinden de ayrı yaşar, acaba der: "Bu yasak aşk nedeniyle Tanrı beni cezalandırıyor mu?" Bu arada yine kendini öldürmeyi düşünür, "Tanrı'ya karşı günah işlemiş olmaktan korkar!". Kiliseye gidip günah çıkarmak ister, vazgeçer.

Victor Hugo, 1845 yılında 43 yaşındadır ve Juliette'in üzerine yeni güller koklamaya başlar. Temmuz ayında ressam Auguste-François Biard'ın güzel karısı Leonie'yle suçüstü yakalanır. Paris'in kenar mahallelerinde pis bir kulübede yeni sevgilisiyle buluşur. Kadının kocası ve komiser kapıyı çalınca, Victor Hugo gecelik entarisıyla, kadın da yarı çıplak, polisler yakalanırlar. Kadın, kocasından dayak yerken, Hugo, "Ben vikontum, Yüksek Meclis üyesiyim, dokunulmazlığım var!" diyerek durumu atlatır. Fakat Paris sosyetesini ve edebiyat dünyası bu rezaletle çalkalanır, Kral Louis Philippe'ten, Hugo'yu Yüksek Meclis üyeliğinden azletmesi istenir, Kral güler geçer.

Hugo, sevgiliyle İspanya'ya gider, daha doğrusu dedikodulardan kaçır. Juliette'in rezaletten haberi yoktur. Her şeyi İspanya'da öğrenir, hayret edilecek bir hoşgörüyü sevgilisini bağışlar.

Üç yıl sonra Juliette' de evlat acısına uğrar, çok sevdiği kızı Claire, 19 yaşında veremden ölür, kadın yıkılır, artık Hugo onun tek dayanağıdır.

Victor Hugo, 1845 yılında tüm yazarlık yeteneği ile, sanatın itici gücünü kullanarak, toplum içinde yoksul halkın yaşayışını inceler ve Les Miseres, Sefaletler, adlı ünlü romanını yazmaya başlar. Bu romana sonradan Les Miserables, Sefiller adını verir.

1848 yılında, Kral Luise- Philippe devrilir, ikinci Cumhuriyet kurulur. Cumhurbaşkanı olarak da Louis Napoleon 5,5 milyon oyla seçilir. Yeni cumhurbaşkanı, İmparator Napoleon'un kardeşi Luise Bonapart ile Napoleon'un ilk karısı Josephine'in ilk kocasından olan kızı Hortense'in oğludur. Hugo bu seçimde cumhuriyetin

kurulması ve yeni cumhurbaşkanı için çok çaba sarfetmiştir. Ancak durumlar umduğu gibi çıkmaz, Louis-Bonapart (tıpkı amcası 1. Napoleon gibi) kendini İmparator 3. Napoleon olarak ilan eder, 1851'de tüm iktidarı ele geçirir, yurt içinde savaş çıkar, bu çatışmada Victor Hugo, yanında Juliette ile 3. Napoleon'un diktatörlüğüne karşı, canını dişine takarak, kurşunlara karşı barikattan barikata savaşı.

Sonunda çarpışmalar biter, ölümler gömülür, hapishaneler dolar, 3. Napoleon İmparator olarak tahta geçer, Victor Hugo tutuklanacak iken önce Brüksel'e, oradan İngiltere'nin Manş denizindeki Jersey adasına, oradan Guernesey adasına kaçar. Oralarda 19 yıl sürgünde yaşar.

Brüksel'de iken Bir Cinayetin Hikayesi adında roman yazmaya başlar. Aynı zamanda Napoleon le Petit (Küçük Napoleon) adlı taşlamayı bitirir. Sevgilisi hep yanındadır. 1855'te Guernesey (Görnzi) adasında Les Contemplations, "Derin Düşünmeler" adlı bir şiir kitabı yayımlar, bunun geliriyle adada bahçeli bir ev alır. Ev, Hauteville House, Yukarışehir Evi diye anılır. Binayı zevkine göre döşer, bu yıllar yazarlık bakımından çok verimli geçer. Üç ciltlik Yüzyılları Efsanesi biter, Küçük Destanlar'ı yazmaya başlar, 6000 dizelik Les Châtiments (Cezalar) adlı yapıtıyla 3. Napolyon'a karşı duyduğu nefreti dile getirir.

1858 yılında 3. Napolyon, tüm hükümlüleri bağışladığını bildirir. Victor Hugo'ya da Fransa'ya dönmek yolu açılır. Fakat o dönmez ve şu bildiriği yayımlar:

" Şu anda ülkemin özgürlüğü sürgündedir. Ne zamanki özgürlük Fransa'ya döner ben de ülkeme dönerim."

Victor Hugo, yaşamının şaheserini, en uzun romanını, Sefilleri, (Les Miserables) (Mizerabla) bu sürgün yıllarında yazmayı sürdürür. Romanın Waterloo bölümünü yazmak için Juliette ile birlikte Belçika'ya gider, Waterloo savaş alanına yakın Mount Saint Jean köyünde bir otele yerleşirler. Gün boyu kırlarda dolaşır, top gürültülerini, at kişnemelerini, yaralı askerlerin iniltilerini, borazan seslerini hayal eder, o günleri yaşar, geceleri de yazar. 30 Haziran 1861'de romanı bitirir. Romanın yazılması 16 yıl sürmüştür, hepsi 5 cilt olup 1724 sayfadır.

Sefiller'in ilk cildi, 1862 yılı nisan ayında Paris'te ve Brüksel'de yayımlanır. İkinci ve üçüncü cildi aynı yıl 15 Mayıs'ta, son iki cildi 30 Haziranda piyasaya çıkar.

Yayınevinden 300 000 Frank alır, o zamana göre çok büyük paradır. Yayınevi satışlardan iki katını kazanır.

Sefiller, dünyada her zaman en çok okunan romandır. Nedeni, konu çok meraklıdır, olaylar ustaca bağlanmıştır. Kahramanlar ve olaylar, dünyanın her çağına aittir, örneğin, herkes, her devirde, sokakta açlıktan ekmek çalan bir Jean Valjean'la karşılaşabilir. Yapıtın yayınlandığı ilk günlerde, halk kitabevinin önünde bekler, uzun kuyruklar oluşurdu. Hugo, Sefiller'i yazmaya başladığında bunun "Sefalet çeken zavallı insancıkların acıklı destanı olmasını" istemiş, bu nedenle yayıncısına yazdığı bir mektupta şöyle der:

" Mösyö, ben bu romanı tüm halklar için yazıyorum. İnsan türünün dünyayı kaplayan geniş yaraları durmadan kanıyor. Erkeğin cahil ve umutsuz olduğu, kadının ekmek için bedenini sattığı, çocuğun kendini eğitecek bir kitabın, kendini ısıtacak bir ailenin yokluğunda acı çektiği her yerde Sefiller romanı okunacaktır." Sonradan bu mektubu kitabının önsözünde yayımlar.

Devrimci karakter içeren Sefiller romanı, televizyon dizileri dışında 8 kez sinemaya uyarlanmıştır. “Din, Toplum, Doğa” üçlemesini ikinci aşaması olan “Toplum” ağırlıklıdır. Romanın özeti şöyledir:

“Jean Valjean, saf bir köylüdür. Kız kardeşinin çocukları açlıktan ölmek üzere olduğu için ekmek çalar. Yakalanır, beş yıl hapse mahkum olur. Birkaç kez kaçmaya yeltenir, hepsinde yakalanır. Cezası on dokuz yıla çıkar.

Hapisten çıktığında bir yudum su, bir parça ekmek için kapı kapı dolaşır, dilencilığe başlar. Sokakta soğuktan titrerken kasabanın piskoposu rahip Myriel, ona hem kapısını hem de kalbini açar, orada sıcak bir yemek, yatacak bir yer bulur, bir süre rahat eder. Fakat “İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, diye bir Türk atasözü vardır, YÇ” Jean Valjean’ı içindeki şeytan dırter ve piskoposun evinden en değerli eşya olan gümüş şamdanı çalar. Yakalandığında piskopos, polisler der ki:

“ Ben o şamdanı zaten ona armağan etmişim”. Jan Valjan, hayret eder, pişman olur, “Dünyada bu denli yüreği aydınlık kişiler de varmış” diye düşünür ve artık tüm yaşamında iyi, doğru bir kişi olmaya karar verir.

Jean Valjean, kuzey Fransa’ya gider, adını değiştirir, yeni adı Madlen’dir. Kasabada mücevhencilik yapar, çok para kazanır, yoksullara yardım eder, herkes onu sever, “Baba” lakabını alır. Hatta seçimlerde belediye başkanı olur.

Aslında o eski bir suçludur, Javert olan polis müfettişi peşindedir.

Fantine (Fantina), başından bir çok felaketler geçmiş, zavallı bir kadındır. Küçük kızının bakımı için bedenini satmaktadır. Madlen Baba o kadına yardım eder. Kızının adı Cosette’dir.

Kasabada bir hırsız yakalanır, polis müfettişi Javert (Jave) onu Jean Valjean zanneder, adamı hapis ederler. Madlen Baba bunu öğrenince vicdan azabı duyar, yaşamının ikinci yarısında temiz ahlak anlayışı üstün gelir, karakola gider, jüri önünde “Asıl Jean Valjean’ın kendisi olduğunu” söyler.

Tutuklanıp hapse atılacakken kaçır, bu arada ölen Fantine’nın kızını bulur, onu evladı gibi sever, korur. Bir manastıra yerleşirler, yıllar geçer, anne ölür, okuyan, büyüyen, güzelleşen kız, varıl bir ailenin oğlu Marius’a (Marius) aşık olur.

O günler Fransa’da Cumhuriyetçiler isyan etmiş, sokak çatışmaları başlamış, Paris kan gölüne dönmüştür. Marius ve Jean Valjean, Cumhuriyetçilerin safında savaşmaktadırlar. Jean Valjean’a, karşı tarafta savaşırken yakalanan bir polis şefinin öldürülmesi görevi verilir, bu eskiden kendine düşmanlık besleyen polis müfettişi Javert’tir ve Jean Valjean onun yaşamını bağışlar. Marius yaralandığında yine Jean Valjean onun yaşamını kurtarır.

İki genç birbirine kavuşur, fakat Jean Valjean, Cosette’in (Kozet) bir kürek mahkumunun kızı olduğu bilinmesin diye ortadan kaybolur. Sonunda iki genç Jean Valjean’ı bulurlar, yaşamının son günlerinde yanından ayrılmazlar.”

“Din, Toplum, Doğa” üçlemesinin üçüncü yapıtı, “Deniz İşçileri” dir. Bu romanda basit bir delikanlının, aşkı uğruna, deniz, fırtına ve soğukla, verdiği savaşı anlatır. Yazar, Guernesey adasının kayalıklarında gezerken, dev dalgalarının çıkardığı korkunç seslerin verdiği esinle bu romanı yazar. Yapıt 1866 yılında yayınlanır. Romanın özeti aşağıdaki gibidir:

“Denizci Lethierry’nin tüm servetini yatırdığı buharlı gemisi karaya oturur. Denizci, “Gemisini kurtaracak olanı güzel yeğeni, Deruchette ile evlendireceğini” duyurur. Kıza aşık olan balıkçı delikanlı Gilliatt insanüstü çaba gösterir, tehlikeler

atlatır, sonuçta gemiyi kurtarır. Fakat kızla evlenemez. Nedeni, kız başkasını sevmektedir. Delikanlı, kızı sevgilisine bırakır, o düş kırıklığı ile kendini denizin kabaran dalgalarına atar, bir daha da çıkmaz.”

Sürgün yıllarında çocukları Hugo’yu yalnız bırakmazlar, Adele’de hem çocukları hemde dargın olsalar bile kocasını görmek için adaya gelir. Orada ayrı bir evde oturan Juliette’ i ziyaret eder. Yaşlı ve hastalıklı iki kadın birbirlerini hoş görür karşılıklı saygıdan başka duygu taşımazlar.

1868 yılında Adele Brüksel’dedir. Hastalanıp yatağa düşünce, haber alan Hugo, Manş’ı aşar, karısı ölürken yanındadır. Sonra şöyle yazar:

“Gözlerini ben kapadım, bu tatlı, güzel ruhu Tanrı’ya teslim ettim.”

Hugo’nun kalbinde bir de küçük kızı Adele vardı, 1830 doğumluydu. İçine kapanık, duygusal, garip bir kızdı. İyi bir piyanistti, konserler verirdi. 33 yaşında Pinson adlı bir İngiliz’i sevdi, aralarında nişanlandılar, ve Kanada’ya, Halifax’a gitti, onlardan yıllarca haber alınamadı. Oysa İngiliz onu oralarda yüzüstü bırakıp kaybolmuş. Bu zavallı kız için çıldırtıcı düş kırıklığı olmuş.

1872 yılında küçük ağabey Victor-François, Kanada’ya gider, kız kardeşini bulur, Fransa’ya getirir. Adele yarı delidir. Yanında hasta bakıcı zenci kadın Celine Alvarez Baa vardır. Adele’i akıl hastanesine yatırır, burada 43 yıl yaşar, 1915 yılında 85 yaşında ölür.

1870 yılında Victor Hugo 68 yaşındadır ve 19 yıldır ana vatanından uzakta sürgündedir. Fransa ise 3. Napolyon’un diktatörlüğü ve baskısı altında çok zor günler geçirmektedir. Mayıs ayında seçim yapılır, imparator 1,5 milyona karşı 7 milyon oy alarak durumunu sağlamlaştırır. Fakat temmuz ayında Prusya’ya karşı açılan savaşta, Fransa yenilir, eylül başlarında Sedan bozgunuyla 3. Napolyon, Almanlara esir düşer, sonradan İngiltere’ye gider ve 1873’te ölür.

Hugo, eylül başlarında anayurduna döner, Paris istasyonunda kendini karşılayan topluluğa ateşli bir konuşma yapar, alkışlanır. Paris, Alman işgali altındadır, halkı direnmeye çağırır. 1871’de anlaşma olur, Fransa’da 3. Cumhuriyet kurulur. Yazarın özel yaşamında yeni bir felaket oluşur, Hugo’nun büyük oğlu Charles, kan boğması sonucunda birdenbire ölür. Acılı baba oğlunun cenazesini Paris’te kendisi için hazırlattığı mezara gömer.

Almanlar kuşatmayı kaldırır, fakat Alsas Loren bölgesi Almanlara verilir. Paris’te “Commune” halk yönetimi kurulur, başbakan Thiers kaçır, Victor Hugo, yazılarıyla yeni yönetimi destekler. 1871 yılının ağustos ayında Commune ayaklanması bastırılır, Paris’e dönen başbakan kanlı bir temizlik hareketine girişir. Bu günlerde Hugo, Brüksel’dedir ve Belçika Hükümeti de Commune hareketine karşıdır. Halk Victor Hugo’nun evini basar.

Yazar, Lüksemburg’a geçer, orada huzur bulur, “Korkunç Yıllar” adı altında topladığı şiirlerini yazar. Esin perisi ise 17 yaşında bir kadındır. Adı Marie Garreau olan bu kadının kocası Paris’te kurşuna dizilmiş, kadın, ölülerin taşındığı arabadan akan kanların peşinden mezarlığa gitmiş, sonunda Paris’ten kaçmış, gördüğü feci olayları anlatmak için Hugo’yu aramış, onu Lüksemburg’da bulmuş, şimdi beraberler, her ikisi de bu yakınlıktan zevk alıyor. Gazeteciler onları her zaman yan yana, hatta Marie’yi Hugo’nun karşısında çıplak olarak derede yıkanırken görüyorlar. Hugo, bir şiirinde bu sahneyi şöyle anlatıyor. Şiirde, yaşlı bir peygamber vardır, çıplak bir kızı

seyrettikten sonra gözlerini başının üzerinden geçen bir buluta doğru kaldırır ve “Yeryüzünde güzellik, gökyüzünde güneş!” der.

Hugo Paris’e yerleşir, yıllar önce yazdığı 5 perdelik oyunu “Ruy Blas”, Odeon tiyatrosunda sahneye konulmuştur. Kraliçe rolünü altın sesli Sarah Bernhardt oynar. Bu genç sanatçı Victor Hugo’nun kalbine girer, aralarında aşk oluşur. 70 yaşından sonra yaşamına başka kadınlar da girer. Akıl hastası kızının bakıcısı olarak Amerika’dan gelen siyah tenli Celine Alvarez Baa’da yazarın kadını olacaktır. Hugo, gizli anılarında ona “İlk Zenci Kadınım” der.

50 yıllık sevgilisi Juliette’in hizmetçisi olan Blanch Lanvin’de o yaşlı kalbe girmiştir. Bu son sevgiliyi bağışlamayan Juliette, hizmetçiyi evden kovmuş, şairden de “Bu kadınla bir daha görüşmeyeceğine” dair söz almış. Fakat Hugo sözünü tutmamış, Blanch’la gizli gizli buluşmuş. Bunu öğrenen Juliette evden kaçır, ama dayanamaz, üç gün sonra döner. Hugo ise 1872 yılında başladığı buluşmalara 1879 yılına dek, yani 77 yaşına kadar devam eder, o yıl kadın başkasiyla evlenir, bu iş böylece biter. Acıyı çeken elbet Juliette’tir, sevgilisini kaptırmış, hem de hizmetçisine.

71 yaşına gelinceye dek, ünlü yazarın eşi, büyük kızı, büyük oğlu ölmüş, ağabeyi de yıllar sonra akıl hastanesinde can vermiş. Küçük kızı ise, o de akıl hastanesinde yatmaktadır. Yanında kalan tek küçük oğlu da ciğerlerinden rahatsız, veremdir. 1873 yılında o da ölür.

Tüm bu acıları tadan dahi yazar 1874’ten sonra Paris’te Eylau caddesinde son evine taşınır. Yazarları, politikacıları, sanatçıları evinin geniş salonunda toplar, söyleşiler yapar, ziyafetler verir, ev sahibi hanımefendi de Juliette’dır.

1876’da Senato üyeliğine seçilir.

1878 yılı haziran ayında, bir akşam, arkadaşlarına verdiği ziyafette çok yer, çok içer, çok tartışır, çok konuşur. Gece hiç uyuyamaz, beynini kan bürür, bedeni uyuşur, büyük sıkıntı geçirir.

27 Şubat 1881 akşamı evini önünde büyük bir vatandaş topluluğu sevgi gösterisinde bulunur, Hugo Baba pencereye çıkar onlara el sallar.

80 nci yaş günü yalnız Fransa’da değil tüm Avrupa ülkelerinde coşkuyla kutlanır. İtalyan şairi Giosue Carducci onun için şiir yazar:

“Kim sayabilir senin yaşını?

Senin için ömür nedir ki?

Fransa’nın sonsuz ruhusun sen

Bir ruh uçmuş sana konmuş.

31 Ağustos 1881’de kitap halinde yayınlanmamış, yirmi cilt dolduracak kadar olan yazılarını Ulusal Kitaplık’a bağışlamış, bunlar 1961 e dek yayınlanmıştır.

Juliette, mide kanserinden rahatsızdır. 1883 yılında 77 yaşında ölür. Hugo ile 50 yıl süren aşkı, ona edebiyat tarihinde unutulmaz bir ün sağlar. O, dahi yazara gençliğinde mutluluk, yaşlılığında huzur vermiştir. Juliette öldükten sonra Hugo’nun ancak ölüsü ayakta dolaşır. Bir şiirinde ona şöyle der:

“Ne dediniz! Onu kaybetmek mi?

Ah! Onsuz nasıl geçiririm yılları?

Canımı al, ey Tanrı, yanına al beni...”

Vasiyetnamesine eklediği bir mektupta şunlar yazılıdır:

“Yoksullara elli bin frank veriniz. Mezara da onların cenaze arabasıyla gitmek istiyorum. Hangi mezhebin kilisesinde olursa olsun, hiçbir dini tören yapılmamasın; ancak bütün ruhlara dua edilsin. Tanrı’ya inanıyorum.”

15 Mayıs 1885’te yatağa düştü, ölümcül hastaydı, akciğer kanaması ve kalp yetmezliği.

19 Mayıs günü derin bir uykuya daldı, bazen uyanıyor, ama hiç kıpırdamıyor, dudakları biraz oynuyor, bir şeyler mırıldanıyordu.

22 Mayıs günü, soluğu giderek hafifledi. Artık hiç ümit kalmamıştı. Paris Başpiskopozu, bütün rahipler hepsi başucunda hazırды. “Rahip isteyip istemediğini” sıkılarak sordular.

“Hayır!” diye yanıtladı, can çekişirken “Torunlarımı getirin!”.

Aynı gün, öğleden sonra saat 1’i 27 geçe büyük insan, dahi yazar, yaşama gözlerini kapattı. O gün Fransa’da ulusal yas ilan edildi.

Fransız hükümeti ulusal kahramanlara yaraşır cenaze töreni düzenledi.

31 Mayısta Eylau Meydanı’nda Zafer Takı’nın yanında şeref kıtasının kuşattığı siyah bir katafalk yükseliyordu. On iki şair tabutun başında nöbet tutuyordu.

1 Haziran sabahı top atışlarıyla cenaze töreni başladı. Hiç rahip yoktu.

Törene iki milyonluk bir kalabalık eşlik ediyordu. Fransız büyüklerinin yattığı Pantheon mezarlığına varıldığında vakit akşama yaklaşmıştı.

Edebiyat dünyasına şiir, roman, tiyatro olmak üzere yüzlerce yapıt armağan eden Victor Hugo, ruhu coşkun, kalbi duygulu, hayali geniş bir yazardı. Yapıtlarının bir tekini bile okumamış olanlar dahi onun adını duymuşlardır. O,

“Kitap dünyadan daha geniştir, çünkü maddeye düşünceyi katar” demişti.

DÜŞÜNCE VAR OLDUKÇA VİCTOR HUGO YAŞAYACAKTIR

**CÜNEYT AYRAL'IN PARİS ANILARI:
"PARİS BAMBAŞKA" (*)**

Hasan Akarsu

Cüneyt Ayrıl, İstanbul doğumlu olup AFSAD derneğinin kurucularındandır. Televizyonlarda kültür-sanat ve yemek programları hazırlar. 1970'te Paris'e yerleşen yazar, yeni yapıtı "Paris Bambaşka" ile anılarını, edebiyat-sanat ilişkilerini yansıtır. Bahadır Bayrıl, kitaba yazdığı önsözde, yazarın iç giyim kralı olup çöktüğünü, yine ayağa kalktığını, Dünyanın merkezi sayılan Paris'te 45 yılını geçirdiğini anımsatır. Aragon, Rilke, Benjamin vb. sanatçıların, ressamların yaşadığı Paris'te 900 heykel olduğunu, general heykeli yapılmadığını belirtirken "Tadını çıkartın bu kitabın" der.

Yazar, Paris Bambaşka kitabının "Bir aşk ve yalnızlık anlatısı" olduğunu belirtir. İstanbul ile Paris'i karşılaştırdığında ikisinin de dışı kentler olduğunu vurgular. Bir süre tur rehberliği yaptığı kenti iyi tanır. Sigara tiryakisi olup tütün sardığı günlerden söz ederken kapalı alanlarda sigara içmenin yasaklanmasından sonra da kafelerde masaların dışarıya taşındığını anımsatır. Ünlü modacıları tanır, ünlü ressamlarımızla buluşur. Abidin Dino, Ömer Uluç ve Komet'le içki içtikleri günleri unutamaz. Paris, onun için aşkı çağrıştıran, yürürken yanından yalnızlığın geçtiği kenttir. Latin Mahallesi'nde 16. yüzyıldan bu yana ayakta olan akasya ağacını tanıtır. Tarihi saklayan, ağır aşkların kentinde yaşamının tadını çıkarır. "Değişmeyen şey değişim"dir bu kentte. Paris, geçmişiyile barışıktır ki eski tabelaların korunduğu gözlenir. Yaşlı nüfus ise sevgisizleşerek ölür orada. Düşkün insanlara bedava çorba dağıtılır. Yazar, Paris Metrosunun pırıl pırıl vagonlarından övgüyle söz ederken, Covid-19'un kenti yalnızlaştırdığını belirtir. Aşk, sevdâ ve yalnızlık ortaktır bu kentte. Paylaşılmış ölümler sunar. Yeraltı kenti Catacombes ölümler kentidir.

Paris ağır sevdaların kenti

Cüneyt Ayrıl, kimi anılarında şairliğini de öne çıkarır ve şiirlerinden söz eder. Sevmeden şair olunamayacağını belirtir. Aşk Köprüsü, Seine Nehri kıyısı şiir yazarlarla doludur. "Paris'te yaşamak da, âşık olmak da, ölmek de ayrıcalıktır" (s.53) der. Umutsuz sevdaların umudu barındırdığı yerdir ayrıca. Yazar, kentte görkemli Adalet Sarayları olsa da adaletin olmadığı bir kent olarak tanıtır Paris'i. Özel kulüpleri aşksız sevişme yerleri olarak betimler. Üzüntüler, pişmanlıklar da vardır kentte. 12. yüzyılda yapılmış olan Sorbonne Üniversitesi'nin yakınındaki Montaigne'in heykelini, 870 yıllık Saint Pierre Kilisesi'ni, 130 metre yüksekliğiyle bilinen Montmartre tepesini, NöteDame Kilisesi'ni vb. tanıtır. Paris'te yalnızlık korkusu ve yalnızlık aşk kadar değerlidir. Karmakarışık yaşamların olduğu kentte Devrim Meydanı olarak anılan Concorde Meydanı giyotinle öldürülen Robespierre'i anımsatır. Paris, onarılmaz, derin aşkların kenti, aşk şiirleri yazdırır, yürekleri saklar, kadınlara özel yer verir, yalansız yaşanır orada. Paris, umut veren, eski şarkıların söylendiği, suskun kenttir. Kendisini ve gizlerini ele vermez, yaşama sevincini verir insana. Çekiciliğiyle de ağır sevdaların kentidir.

Cüneyt Ayrıl, "Paris Bambaşka" kitabıyla Paris'i her yönüyle tanıtır, ünlü sanatçılarla ilgili anılarını anlatırken şiirsel bir dil kullanır. Paris'i gezmek, tanımak isteyenler için önemli bilgiler verir.

(*) Paris Bambaşka-Cüneyt Ayrıl, Edebiyat-Anı, Oğlak Yayınları, 2023, 120 s.

BEN SPORCU DEĞİLİM

HİKMET KURTER

Bir zamanlar işim gereği Eskişehir'e gidip gelirken bütün yolculuklarımı İstanbul - Ankara arasında işleyen "Mavi Tren" ile yapardım.

Aynı hatta gide gele, gişedeki memurdan trendeki kondüktöre değin, hemen hemen bütün görevlilerle tanış olup çıkmıştım. Öyle ki, birbirimize adıyla seslenecek, hâl hatırını soracak kadar yakınlaşmıştık.

Aramızdaki bu tanışıklık, zor zamanlarda imdadıma yetişmiyor değildi.

Uzun tatiller öncesi ve sonrasında, trende hiç yer kalmamışsa, trenci dostlarım ne yapar yapar bana bir "restoran bileti" bulurlardı.

Sakin restoran bileti de neymiş diye deyip geçmeye, dudak bükmeye kalkmayın. Biz Türklerin kıvrak zekâmızla dünyaya hediye eylediğimiz parlak buluşlardan birincisi "dolmuş ise, ikincisi kesinlikle "restoran bileti"dir.

Trenin hıncahınç dolu olduğu bir gündü. Sanırım, bir cuma günüydü.

Haşhaşlı ekmek, yoğurt, simit satmak için yırtınan satıcılar, trene binme telaşı içindeki yolcuların arasından geçerek restorandaki bir masaya oturmuşum.

Uzun boylu, zayıf, kırmızı şapkalı bir hareket memurunun öttürdüğü tiz düdük seslerinden sonra tren hareket etti. Aylardan hazırandı. Hava da öylesine sıcak, öylesine boğucuydu ki.

Sıcaktan bunalmış bir halde oflayıp puflyarak çevreme bakınıp dururken tam karşımdaki masada ağzını şapırdada şapırdada, iştahla yemek yiyen şişman, tıknaz bir adam gözüme takıldı.

Şişman adamın önündekileri gövdeye indirişini izliyor, bir yandan da, "insanlar yemek yemek için mi yaşamalı yoksa yaşamak için mi yemek yemeli" diye kendi

kendime felsefe yapıyordum ki, yirmi yaşlarında, atletik yapılı üç gencin masama oturduklarını gördüm.

Daha ilk anda duyduklarımdan, karşımdakilerin İstanbul'a maç yapmaya giden bir futbol takımının oyuncularını olduğunu öğrenmiştim.

Üç delikanlı, gençliğin verdiği o delişmenlik, o pervasızlıkla kimselere kulak asmadan kendi aralarında yüksek sesle konuşuyor, gülüşüyor, şakalaşıyorlardı.

Spor yapmayı, hele hele futbol oynamayı ne çok isterdim.

Düşünüyorum da, futbolu çocukluğumda bile becerememişim.

O zamanlar stadyuma yalnızca büyükler giderdi. Biz çocuklara da radyonun çevresine dizilerek maçı dinlemek kalırdı. O yıllar, radyo yıllarıydı. Şimdiki gibi televizyonun karşısına kurulup maç izlemek nerde?.. Maçın bitiminde hemen sokağa fırlar, mahalle arasında maç kurardık. İyi oynayamadığımdan diğerleri beni hep kaleye geçirirlerdi. Kalede de akıl almaz goller yiyince, maçtan sonra duvarlara tebeşirle çizdikleri kova resimlerinin içine adımı yazarlardı.

Düşüncelerimden sıyrıldığımda, gözleri kan çanağına dönmüş bir garson esneye esneye masamızı temizliyordu. Belli ki, dün geceyi de çalışarak geçirmiş, uyumaya fırsat bulamamıştı. Vagonun sarsıntısından bir o yana bir bu yana sendeliyor, güçlkle ayakta durabiliyordu. Esnedikçe eliyle ağzını kapatması, çürük dişlerinin görünmesini engelleyemiyordu. İşini bitirdikten sonra kırık, bezgin bir sesle,

-Bir arzunuz var mı beyler? diye sordu.

Gençlerden ufak tefek, alabros tıraşlı, esmer, çekik gözlü olanı,

-Rakı, dedi.

-Yanında yemek olarak ne istersiniz?

-Peynir, domates, kavun.

(37)

Yorgun yüzölü garson,

-Bu mevsimde kavun ne arasın efendim, diyecek oldu.

Saçları usturaya vurulu, iriyarı, kalın kaşlı bir diğeri, bas bariton sesiyle ortalığı çınılattı:

-Meyve olarak ne varsa getir, masayı kafana göre donat işte.

Güneş batmak üzereydi. Başımı avuçlarımla arasına almış, pencereden dışarıyı, boz bulanık akan Porsuk'u seyreliyordum. Kış aylarında köpüre köpüre akan, yatağından dışarıya taşmaya çalışan, adeta çalımından geçilmeyen Porsuk, şimdi azalan sularıyla ırmaktan çok bir dereyi andırıyor, süt dökmüş kedi gibi ağır ağır akıyordu.

Aklım, gençlerin içtiği içkiye takılı kalmıştı. Sporcu olmakla içki içmeyi bir türlü bağdaştıramıyordum.

İşte tam bu anda, iyimser yaradılışım yardımına koştu. "Çocuklar haklı", dedim kendi kendime. "Deplasmana gidiyorlar. Saha, seyirci avantajı rakipte. Gök gürültüsüne benzer bir uğultunun ortasında maç yapacaklar. Maçı kazanıp kazanamayacakları düşüncesi delikanlıları yay gibi geriyor. Bu strese can mı dayanır? Rahatlamaları, gevşemeleri için biraz içmeleri şart. Bir damla içkiden kime ne zarar gelir ki?"

Karşı masadaki şişman yolcu, yemeğini bitirmiş, gençlerin konuşmalarını can kulağı ile dinliyordu ki, birden lafın ortasına balıklama daldı.

-Demek deplasmana gidiyorsunuz... Bana sorarsanız toplu hücum, toplu savunma yapın, derim. Herhalde doksan dakika savunma ağırlıklı oynayacaksınız. Kalenizi aslanlar gibi koruyacaksınız. Asla gol atmalarına izin vermeyeceksiniz. Fırsat buldukça da kontratağa kalkarak golü kovalayacaksınız, değil mi?.. Arada bir rakip

(38)

kaleyi yoklayın ha!.. Bir punduna getirip golünüzü attınız mı, iş tamamdır. Üç puanla dönersiniz geriye.

Gençler davetsiz misafirin sözlerine gülümsemekle yetindiler. O sırada ısmarladıkları yiyecekler, içecekler de masaya gelmişti. Hafiften demlenmeye koyuldular.

Esmer, çekik gözlü futbolcu, kadehinden bir yudum aldıktan sonra elinin tersiyle ağzını sildi:

-Oh be, baldan tatlı şu meret. İçmeyip de ne yapılır?.. Hadi, en kötü günümüz böyle olsun! Eee, Hamdi... Sen kadeh kaldırmıyor musun?

-Kim?.. Ben mi?.. Nerden çıkarıyorsun bu lafları Sinan? Bak, çoktan kaldırdım bile, dedi, usturaya vurulu kafası ayna gibi parlayan, yüzünden aptallık akan Hamdi.

Futbolcuların sonuncusu, uzun sarı saçlı, sarkık bıyıklı, yüzü çiçek bozuğu bir gençti.

-İçmeden hiçbir şey yapamıyorum be arkadaş, diye söze girdi. Çıkıp top bile oynayamıyorum. Alışmışım bir kere, elden ne gelir?

Sinan kafasını öne arkaya salladı:

-Al benden de o kadar, Mehmetçiğim. İçmediğim günü yaşanmamış sayıyorum.

Hamdi keyifle arkasına yaslandı, kollarını iki yana açtıktan sonra,

-İyi de arada bir, ipin ucunu kaçıınca alkol komasına girmenize ne demeli, ha! diye kıkırdadı. Yerlerde sürünüyorsunuz da haberiniz olmuyor.

Sinan iki numara küçük bir ayakkabı ayağını sıkışmış gibi suratını ekşiterek,

-Ya sen, ya sen... İçip içip küfelik oluyorsun. Sonra o boyunla küfelere bile

(39)

sığmıyorsun oğlum, deyince makaraları koyverdiler, gözleri yaşarasıya uzun uzun güldüler.

Mehmet at yelesine benzeyen saçlarını sıvazladı, göz pınarlarındaki yaşları parmaklarının ucuyla sildi:

-Neyse, iyi güldük. Bakalım maçtan sonra da neşemiz böyle yerinde olacak mı?.. Geçen hafta kendi sahamızda yenilmekle başımızı derde soktuk. Kulüp yönetimi de gözümüzün yaşına bakmadan anında cezayı kesti bize. Bu maçı da kaybedersek yandığımızın resmidir. Meteliğe kurşun atıyorum. Elimde avucumda ne varsa hepsini kumar masalarında erittim. Geleceğimiz bu doksan dakikaya bağlı. Eğer sahada avara kasnak dönüp durmaz da maçı alırsak cezayı unuttur, üstüne bize bir de prim verirler.

Hamdi'nin kulak tırmalayan, o borazan gibi sesi birden buruklaştı:

-Bende de metelik nanay! Geçenlerde Haydar'ın bitirimhanesinde fena halde yoldular, soyup soğana çevirdiler beni. Kılıç çektik, zar attık, poker oynadık... Dinine yandığımın kör talihi, bir defa bile gülmedi, diye düşündüm baştan. Ama az biraz kafa yorunca bana kumpas kurulduğunu fark ettim. Anlayacağınız, keriz yerine konduk.

Sinan sırtarak fısıldadı:

-Ya, neydin oğlum?

Aşağılandığını hisseden Hamdi kızgınlıkla yumruğunu masaya vurdu:

-Sen ne dedin?.. Bir daha tekrarlar mısın?.. Pek duyamadım da.

-Yok bir şey... Yok bir şey.

-Bir şey söyledin ya, hadi neyse! Evet, nerde kalmıştık?.. Haa... Bir daha o kumarhaneye gidersem, ayaklarım kırılsın.

(40)

“Bu çocukların başında kumar illeti de var ha?.. Vah vah, çok yazık, çok! Türk Gençliği nereye gidiyor, belli değil.” diye üzüyor, oturduğum yerde kıpır kıpır kıpırdanıyordum.

Şişman yolcu yerinden kalkmıştı. Servis tabağı ile peçetesi masada durduğuna göre restoranı tamamen terk etmemişti. Yakınlarda bir yerde, bir ihtiyacını görüyor olmalıydı.

Havanın sıcaklığı bir yandan, duyduklarım bir yandan beni fena halde sıkış, rahatsız etmişti. Biraz serinleyebilmek için pencereyi açtım. Vagonu dolduran taze hava, bütün sıkıntımı, karamsar düşüncelerimi bir anda yok etti.

O iflah olmaz iyimserliğim de devreye girmişti. “Gençler boş vakitlerini nasıl geçirecekler başka türlü? Oyun oynamakta çok haklılar. Ama, oyunu kumara çevirmeleri hiç de şık değil.” diyordum içimden.

Sinan,

-Kulüp kulüp diyorsunuz da, kanal boyunda yeni açılan kulüpten haberiniz var mı sizin? diye sürdürdü konuşmasını. Oradaki manken gibi kızları bir görseniz, feleğiniz şaşar.

Hamdi merakla sordu:

-Bu kulüp tam olarak nerede açılmıştı?

Mehmet,

-Kız lafını duyunca hemen üzerine atlıyorsun değil mi köftehor, dedi.

Sinan, Mehmet’e anlamlı anlamlı bakarak göz kırptı:

-Hamdi’nin kıza ihtiyacı mı var sanki? O, kendi haremını çoktan kurmuş bile.

Pohpohlanmaktan koltukları kabaran Hamdi alçak gönüllü bir tavır takınmaya çalışarak,

(41)-

Yok canım, o kadar da değil, dedi.

-Hadi hadi, saklamaya çalışma. Biz her şeyi biliyoruz.

-Ne biliyorsunuz ki siz?.. Hiçbir şey... Özel hayatımdan kimselere söz etmem ben. Hatta şu sıralar Ahu ile birlikte olduğumu da söylemiş olamam size... Boş atıp dolu tutturmaya çalışıyorsunuz.

Mehmet ağzındaki içkiyi dışarı püskürterek,

-Nee, sen ve Ahu mu?.. diye bir çığlık attı.

-Ne o, beni bir şeye benzetemedin mi yoksa? Ben de bu vatanın evladıyım.

-Sen onu geç de, Ahu'nun hangi pavyonda çalıştığını söyle bana.

Hamdi'nin kalın kaşları çatıldı, gözleri nefretle kısıldı. Gök gürlemesi gibi korkunç bir sesle,

-Sana ne, senin ne ilgin olabilir ki Ahu'yla? dedi.

-Sadece merakımdan sormuştum. Hem ne bozuluyorsun, ne var bunda?

-Ben senin başka kızlarla kırdığın fındıkları merak ediyor muyum?

Uzun saçlı futbolcu yangına körükle gitmeyi seviyordu:

-Ne pembe dudakları vardır Ahu'nun ama...

Hamdi çileden çıkmış, tepeden tırnağa kızarmıştı:

-Ahu'ya dil uzatırsan, eşek sudan gelinceye kadar pataklarım seni, ona göre.

Saçları at yelesine benzeyen futbolcu kendisine söylenen sözün altında kalmadı:

-Hadi, patakla da görelim bakalım!

Sinan, gittikçe uzayan, anlamsızlaşan bu tartışmaya son vermek için Hamdi'nin omzuna bir şaplak indirdi:

(42)-

Bir doktora görün, sinirlerin laçka olmuş senin.

-Nedenmiş?

-Baksana, pavyon kızları yüzünden arkadaşınla kavga etmeye kalkıyorsun.

Hamdi sıkıntıyla ensesini kaşıdı:

-O da söylediği sözlere dikkat etsin öyleyse.

Duyduklarım bana yetmesine yetmişti de... Ah, benim o iyimser tarafım yok mu?.. Gençleri haklı çıkarmak için çoktan harekete geçmişti bile.

“Üst üste kamp, antrenman, maç, yolculuk... Kamp, antrenman, maç, yolculuk... Böylesine tekdüze bir yaşam, delikanlıları sıkar, boğar. Robot değiller ya, hepsi de kanlı canlı insanlar. Kız arkadaş edinmelerinde yerden göğe kadar hakları var. Hem sonra alan razı, satan razı, kime ne?” diye geçiriyordum içimden.

Pencereyi açar açmaz içeriye karasinekler üşüşmüştü. Hamdi, alnına, çıplak kafasına konan sinekleri kovalamak derdine düşmüştü. Bir yandan da,

-Karasinekler, baş belaları sizi! diye söyleniyordu. Hah, defterini dürdüm işte sonunda, dedi, öldürdüğü bir sineğin ardından

Sinan lafı yapıştırmakta gecikmedi:

-Sinek katilisin sen oğlum.

Akşam geceye dönüşmüş, gökyüzü lacivert giysisine bürünmüştü. Restoranın yanan ışıkları çevresinde pervaneler uçuşuyordu.

Sinan birkaç gün önce katıldığı bir partide esrarlı sigaraları nasıl sardıklarını, elden ele nasıl dolaştırıp içtiklerini ballandıra ballandıra anlatıyordu. Hamdi gözlerini kısmış, soluk bile almadan yerden bitme futbolcuyu dinliyordu. Mehmet ise nasıl oldu da o partiyi kaçırdığına hayıflanıp duruyordu. Sonunda dayanamadı. Kızgınlıkla hayranlık arası bir ruh haliyle birbiri ardına sunturlu küfürler savurdu.

(43)

Artık iyimser tarafım bile bu üç genci savunamıyordu. Ağzımdan kötü bir laf kaçırmamak, pot kırmamak için dilimi ısırıyordum.

Sinan bir kğıt peçete ile ağzını sildikten sonra,

-Ne kadar anlayışsız insanlarsınız, dedi. Size boşuna mı esrarlı cıgaradan söz ediyorum. Hâlâ uyanıp da bana bir cıgara vermek aklınızın köşesinden geçmiyor, hayret doğrusu.

Hamdi,

-Haklısın, ne desen haklısın, nasıl da uyumuşuz yahu, yuh olsun bize! diye cebine davrandı. Arkadaşlarına birer sigara uzattıktan sonra bana döndü:

-Siz de yakmak ister miydiniz?

Bir an için, “Bir kere ben size çok kırıldım, darıldım. Siz ne biçim sporcusunuz?.. Maşallah, her yol var sizde. İçki, kumar, kadın, esrar... Daha sayayım mı?” demek istedim. Sonra, söylediklerime alınırlar da benimle kavga etmeye kalkarlarsa, zıpkın gibi üç genç adamın elinden beni kim kurtarır?” diye bu düşünceden vazgeçtim.

İkram edilen sigarayı,

“Kusura bakmayın. Ben sigara kullanmıyorum.” diyerek geri çevirmek de pek ince bir davranış olmayacaktı. Öyleyse, yoluyla yordamıyla durumu kurtaracak bir şey söylemeli, bu konuyu kapatmalıydı. Nasıl oldu bilmem, ağzımdan birden,

-Ben sporcu değilim, sözleri dökülüverdi.

Ama daha o an, söylediğime söyleyeceğime bin pişman olmuşum. “Ben sporcu değilim, demek de ne demek... Sen bizimle alay mı ediyorsun?” diye sormaya, sorgulamaya kalksalar, ne cevap verecektim? Hiç... Hiçbir şey... İşte şimdi kapana fena kısılmıştım. İnsanın başına ne geliyorsa dilinden geliyor zaten.

(44)

Şaşılabak şey, üç futbolcu genç suratıma aptal aptal baktılar sadece. Anlaşılan, dediklerimi kötüye yormamışlardı.

Bu arada, şişman yolcu karşı masadaki yerine dönmüştü.

Kafaları tütsülenen gençler, bet, akortsuz seslerle şarkı söylemeye başladılar. Az sonra da şamata içinde masadan kalktılar, trendeki yerlerine yollandılar.

İnsana huzur veren müthiş bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Ama, bütün mutluluklar kısa sürer.

Şişman yolcu sessizliğin sonsuza dek sürüp gitmesine hiç mi hiç niyetli değildi. Göz göze geldiğimiz an,

-Bana sorarsanız Beyefendi... dedi.

"İşte gene kafa ütülemeye başladın. Allah Allah, belâ mısın be adam! Sana bir şey sormuyorum. Sormayacağım da... Sesini kes, efendi gibi otur oturduğun yerde." diye kestirip atmak istedim. Yapamadım. İyimser tarafım yine ağır basmıştı. İster istemez anlattıklarına kulak verdim:

-Futbolda para var diye şimdiki gençler hep futbolcu olmaya özeniyorlar. Ama gördüğünüz gibi saygıdan, terbiyeden haberleri yok. Okusalar, başları göğre mi erecekti? Yoo... Açlıktan ağızları kokacaktı. Parasız pulsuz, züğürt insanlar olacaklardı. Okumuş takımının forsu, gücü eskidendi. Ah, ah... Nerde o eski günler!.. Futbol da o zamanlar zevk için oynanırdı...

Dur durak bilmeksizin bir makineli tüfek gibi konuşuyordu. Artık onu susturabilmek deveye hendek atlatmaktan daha güçlü.

Gözüm gökyüzünde durmaksızın göz kırpan yıldızlara takılınca, geveze yolcunun sözlerini duymaz oldum.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.

Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
